

slovenský národopis

2 | 25

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1977

OBSAH

ŠTÚDIE

- Elena Várossová: Dimenzie kultúry. K vzťahu filozofie a etnografie . . . 201
Viktor Kochol: Literatúra a folklór 214
Soňa Burlasová: Nestrofické útvary v slovenskom ľudovom speve 226
Peter Salner: K niektorým otázkam súčasného svadobného cyklu 244
Ján Podolák: Pôvod a rozšírenie ovčieho syra zvaného bryndza na Slovensku 261

MATERIÁLY

- Viera Urbancová: Národopisné práce Gustáva Reussa 287

DISKUSIA GLOSÝ

- Milan Leščák: Miesto štruktúrálnej analýzy v etnografii 316
Ján Sládkovič: Motív z aspektu gnozeologického 320

ROZHLADY

- In memoriam prof. Juliana Krzyżanowského (Viera Gašparíková) 335
Za Orestom Zilynským (Mikuláš Nevrlý – Soňa Burlasová) 336
Osmdesätiny Christa Vakarelského (Václav Frolec) 339
Medzinárodné sympóziu: Etnokartografická metóda a jej miesto v súčasnej vede (Peter Slavkovský) 341
VII. seminarium ethnomusicologicum (Eva Orsáryová-Krekovičová) 344
XXI. folklórny festival maďarských pracujúcich, Želiezovce 1976 (Izabela Tóthová) 346
Konferencia o problémoch vývoja priemyselných oblastí v Trinci (Peter Salner) 347

- III. národná prehliadka bulharskej ľudovej tvorivosti a medzinárodná konferencia na tému Folklór a estetická výchova v Sofii (Eva Orsáryová-Krekovičová) 349
K výstave habánskej keramiky v Mestskom múzeu v Bratislave (Ester Plicková) 351
Diplomové práce obhájené na Katedre etnografie a folkloristiky FFUK v Bratislave v rokoch 1975–1976 (Ján Ušák) 352

RECENZIE A REFERÁTY

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- Елена Варошова: Размеры культуры. К отношению философии и этнографии . . . 201
Виктор Кохол: Литература и фольклор . 214
Соња Бурласова: Астрофические формы в словацкой народной песне 226
Петер Салнер: К некоторым вопросам современного свадебного цикла 244
Ян Подолак: Происхождение и распространение овечьего сыра, называемого «брындза», в Словакии 261

МАТЕРИАЛЫ

- Вера Урбанцова: Этнографические работы Густава Реусса 287

ДИСКУССИЯ, АННОТАЦИИ

- Милан Лешчак: Место структурного анализа в этнографии 316
Ян Сладкович: Мотив с гносеологического аспекта 320

ОБЗОРЫ

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

Na 1. strane obálky: Dekoratívny tanier s prelamovaným okrajom, majolika. Výzdoba nadväzuje na tradičné habánske motívy. Keramikár V. Labaj, Modra 1975. Farebná snímka E. Plicková.

Auf der Vorderseite des Umschlages: Dekorativer Teller mit durchbrochenem Rand, Majolika. Der Aufputz knüpft an traditionelle Habaner Motive an. Keramiker V. Labaj, Modra 1975. Farbphoto von E. Plicková.

NÁRODOPIŠNÉ PRÁCE GUSTÁVA REUSSA (Analýza vplyvov a metódy práce)

VIERA URBANCOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Keď sa v slovenskej etnografii, folkloristike alebo literárnej vede spomenie meno Reussovcov, ide najčastejšie o dvoch z nich, o Samuela a Ľudovíta Reussa, ktorí svojou organizačnou a zberateľskou činnosťou, ako aj teoretickým rozpracovaním mnohých problémov týkajúcich sa nimi zhromažďovaného materiálu, boli uznávanými osobnosťami už v svojej dobe. Jednotlivým úsekom ich činnosti bola odvtedy venovaná pomerne veľká pozornosť. Ich prínos pre slovenskú folkloristiku a etnografiu, najmä pre duchovnú kultúru, je v základných črtách známy,¹ i keď detailné spracovanie ich doteraz stále zväčša rukopisných pozostalostí prinesie bezpochyby nové poznatky o zameraní ich činnosti a o ich názoroch.²

Akoby v tieni týchto dvoch výrazných postáv ostala v minulosti i v našom storočí vlastivedná i národopisná činnosť dr. Gustáva Reussa. Táto jeho práca v svojom súhrne predstavuje veľmi pozoruhodnú syntézu názorov a záujmov obdobia a prostredia, v ktorom žil. Zároveň tvorí spojovací článok medzi staršími, tematicky širšie koncipovanými prácami našich vlastivedných bádateľov zo začiatku 19. storočia, ktoré vyústili v etnografické úsilie J. Čaploviča, a medzi prácami, ktoré vznikli neskôr, už v období činnosti Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Jeho zbera-

telská činnosť reprezentuje také tematické zameranie, o ktorom sme predpokladali, že sa končilo u nás činnosťou J. Čaploviča a bolo v tomto období v podstate prekryté skoro výlučným romanticko-obrodeneckým záujmom o slovesnú tvorivosť nášho ľudu.

Gustáv Reuss, syn Samuela Reussa,³ zberateľa a organizátora systematického zberu ľudovej slovesnosti na Slovensku, narodil sa roku 1818 vo Veľkej Revúcej. Humanitné štúdiá absolvoval na gymnáziu v Rožňave, v Levoči a na ev. lýceu v Bratislave. Lekársku univerzitu začal navštevovať v Pešti, štúdium dokončil vo Viedni, kde získal aj hodnosť doktora medicíny. Roku 1844 nastúpil za mestského lekára v Miškovci. Roku 1851 prichádza natrvalo ako mestský lekár do Veľkej Revúcej, kde aj roku 1861 ako 43-ročný zomrel. Vo vedeckom svete v minulosti i dnes je najznámejší svojou botanickou činnosťou a prácou *Kvĕtna Slovenska*, ktorá vyšla roku 1853 v Banskej Štiavnici⁴ ako výsledok jeho desaťročnej zberateľskej a bádateľskej činnosti. G. Reuss v nej vypracoval aj slovenské botanické názvoslovie, v ktorom sa opieral o pôvodné ľudové názvy rastlín. Týmto práca nadobudla význam aj pre dnešné etnografické bádanie ľudového liečenia, a to pri precíznej identifikácii rastlín používaných v ľudovom lekárstve. Jej vý-

znam pre samu botaniku sa potvrdil aj v súčasnosti.⁵

Z ďalšej oblasti záujmov G. Reussa bol známy jeho príspevok o archeologických nálezoch, ktorý od neho získala B. Němcová r. 1855 pri návšteve vo Veľkej Revúcej⁶ a ktorý uverejnila pod Reussovým menom v Památkách archeologických a místopisních roku 1858 až 1859.⁷ K tejto publikovanej práci sa zachoval v Literárnom archíve Matice slovenskej (ďalej LAMS) rukopisný variant z roku 1850 s údajmi o Starej Hute.⁸ V porovnaní s uverejneným materiálom tento rukopis obsahuje menej archeologických údajov a diferencia je aj v charakteristike tamojšieho nárečia. G. Reuss ho označuje v rukopise za blízke nárečiu Tekovskej a Zvolenskej župy, bez šarišských prvkov. V stati, ktorú uverejnila B. Němcová, sa o nárečí Starej Huty hovorí ako o nárečí podobnom turčianskemu a trenčianskemu. Či ide o korekciu z Reussovej strany, alebo o nedorozumenie, nie je doteraz jasné.⁹ Okrem týchto dvoch prác bola známa ešte jeho zberateľská činnosť v oblasti ľudovej slovesnosti. Niekoľko ním zozbieraných rozprávok a povestí vyšlo neskôr tlačou v zbierkach rozprávok redigovaných Škultéty a Dobšinským.¹⁰ Väčšina jeho prác však ostala v rukopise a tým je nevyužitá a neznáma. Keď sledujeme čo len podmienky vydania *Květny Slovenska* a jej osudy po jej vydaní,¹¹ je príčina tejto skutočnosti, ktorá sa nevzťahuje len na G. Reussa, ale na osudy prác veľkej časti vtedajšej slovenskej inteligencie, viac ako pochopiteľná. Zároveň však stačí zamyslieť sa len nad rukopisnou pozostalosťou G. Reussa, aby sme si uvedomili koľko talentu, nesmiernej námahy, koľko konkrétnych a teoretických poznatkov ostalo v dôsledku tejto izolácie nevyužitých. Nemožnosť uverejňovať výsledky bádania, konfrontovať vznikajúce názory a teórie mali navyše za následok, že mnohé z týchto

prác, a to i v neskorších desaťročiach, získavajú nádych amaterizmu, čo býva jedným zo zákonitých dôsledkov izolácie vo vede.

Ani osudy, ktoré stihli tieto rukopisy, nie sú vždy najšťastnejšie, a preto rekonštruovať činnosť jednotlivých osobností tohto obdobia v plnom rozsahu je veľmi ťažké, i keď máme o tejto ich činnosti k dispozícii bibliografické záznamy. Jednotlivé údaje sa často nekryjú s konkrétnym materiálom, niektoré jednotky sa medzičasom stratili, nové, neznáme sa objavujú. Výnimku v tomto netvorí, prirodzene, ani rukopisná pozostalosť G. Reussa. Jej prvý súpis uverejnil S. Ormís roku 1861 v Reussovom životopise, ktorý napísal z príležitosti jeho úmrtia a v ktorom zaznamenáva deväť bibliografických jednotiek. O osem rokov neskôr vychádza v Riegrovom *Slovníku naučnom* ďalší zoznam jeho prác reprezentovaný piatimi jednotkami.¹² Najrozsiahlejší je zoznam v Ríznerovej bibliografii,¹³ ktorý obsahuje 14 údajov; autorka tejto štúdie mohla tento zoznam doplniť o 7 ďalších jednotiek nachádzajúcich sa v LAMS.

Keď porovnáme iba uvedené tri bibliografické súpisy prác G. Reussa¹⁴ a doplníme ich o uvedené nové údaje, je zrejmé, že rekonštrukcia jeho činnosti v plnej šírke je dosť problematická. Aby sme čo najľahšie mohli sledovať prehľad jeho prác i prípadné varianty tých istých titulov, zostavili sme pomocnú tabuľku. Pod tým istým číslom sú v nej uvedené rovnaké tituly udané v rôznych súpisoch, prípadne variácie titulu vtedy, keď môžeme s najväčšou istotou predpokladať, že ide o totožnú prácu. Tabuľka najlapidárnejšie ukazuje jednak šírku činnosti G. Reussa, jednak ťažkosti, ktoré vyplývajú z uvedenej variácie titulov alebo z ich nepresnej citácie. V niektorých prípadoch je dnes už ťažko určiť, či autor bibliografie rozpísal jeden a ten istý titul do viace-

Prehľad prác Gustáva Reussa podľa

	S. Ormisa	F. L. Riegera	L. V. Riznera	V. Urbancovej
1	Názvoslovie zrostlín tajnosnubných		Názvosloví zrostlín tajnosnubných s pripojením opisem mnohých sem náležajících. Rp.	
2	Užitek, ktorý rastliny na Slovensku rastúce prinášajú		Užitek, který rostliny na Slovensku rostoucí podávají... zvlášte z lékařského ohledu. Rp.	
3	Matej Božo z Coltova		Matej Božo z Coltova. Rp.	Já jsem jen látku... Rp. LAMS
4	Miestopis V. Revúcej	Obširny miesto a dejepis V. Revúcej	Místo a dějepis Velké Revúce a celého okolí Muránskeho. Rp.	Opis městečka Velká Revúca zvaného, I, II. Rp. ftkp. knižnica NÚ SAV
5		Celého okolia Muránskeho		
6		Stolice Gemerskej		
7	Letopis Gemerskej stolice			Letopis Gemerské stolice Rp. LAMS
8	Hvězdoveda		Hvězdoveda čili Životopis Krutohlava, co na Zemi, okolo Měsíce a Slunce zkausal... Rp.	Hvězdověda, šili Životopis Krutohlava... Rp. LAMS
9	Etymologický slovník	Etymologický slovník	Soustava řeči Slovanské Rp.	
10	Rukopis mikroskopicky sledovaných rastlín			
11			Uralte Monumente in Ungarn	
12			Die Opfer und Waffen der Heidnischen Cechen. Rp.	
13			Der Ausflug nach Stará Huta ohneweit Miskolecz... Rp.	Der Ausflug nach Stará Huta ohneweit Miskólc. Rp. LAMS
14	Května Slovenska		Května Slovenska. B. Stiaavnica 1853	detto
15			Obraz občanského života na Zdychave leta 1855 a 1856. Rp.	Obraz občanského života na Zdychavě leta 1855 a 1856-ho. Rp. LAMS
16			O hradech a klášterích v Gemerské stolici. Rp.	Všetky hrady a kláštere v Gemerské stolici. Rp. LAMS
17			Hraběnka Maria Betlen rozená Sěčí z Rimavských Sečian	Mária Betlen rozená Sěčí ze Rymavských Sečian. Rp. LAMS
18			Starobylost Slovanuv v Podunají	
19				Zlomky k dejinám Gemera a k osvetlení hradů. Rp. LAMS
20				Prísnejší určení Uhorska pred vpádem Maďarů. Rp. LAMS
21				Jména měst Jazygských a Kvádských. Rp. LAMS
22				Všeobecný dejepis Sarmatov. Rp. LAMS
23				Skizzen eines psychischen Unterschiedes des Mannes v Weibe. Rp. LAMS
24				Janka Lasickjeho Polana o Bohoch Samagitských. Rp. LAMS
25				Pneumonie (poznámky z oboru lékařského). Rp. LAMS

rych jednotiek, alebo či išlo o viac rukopisných prác. Tak je to napr. s monografiou o Veľkej Revúcej, ktorej presný titul znie: *Opis mestečka Velká Revúca zvaného* a ktorá je vo všetkých bibliografiách uvedená vo voľnom prepise. Rizner k názvu dodáva... „a celého okolia Muránskeho“, čo zase u Riegra predstavuje samostatnú bibliografickú jednotku. Opis „okolia Muránskeho“ sa v zachovalom rukopise o Veľkej Revúcej nenachádza, a preto nevieme, či ide o náhodné spojenie dvoch samostatných prác (Rizner) do jedného titulu, alebo o samostatný titul, ako ho uvádza Rieger. Rieger ďalej uvádza *Miestopis stolice Gemerskej*, ktorý sa môže kryť s Ormisom uvádzaným Letopisom Gemerskej stolice (tab. č. 6, 7), ktorý zase chýba u Riznera, nenachádza sa v rukopisnej pozostalosti G. Reussa v LAMS ani ostatných Reussov a objavuje sa znovu až v štúdiu Jána Gallo o gemerskom furmanstve ako jeden z početných ním použitých prameňov.¹⁵ S istotou môžeme identifikovať román *Matej Božo z Čoltova* (tab. č. 3), ktorý je v origináli bez názvu a v katalógu prác G. Reussa v LAMS je uvedený len incipitom „Ja jsem jen látku...“ Z obsahu je však zrejmé, že ide o ten istý román. Riegrm uvádzaná *Prostonárodná astronómia* sa s veľkou pravdepodobnosťou kryje s Reussovým zaujímavým dielom *Hvězdoveda* (tab. č. 8), a preto je uvedená pod jedným číslom. Pri titule *Sústava reči slovanskej* z r. 1860 (tab. č. 9 – Rizner) ide s veľkou pravdepodobnosťou o *Etymologický slovník* (Ormis, Rieger), na ktorom G. Reuss pracoval päť rokov.¹⁶ Ľudovít Reuss Riznerov titul *O hradoch a kláštorech* (tab. č. 16) môže byť totožný s rukopisom *Všetky hrady a kláštore v Gemerskej stolici*, na ktorý v zachovanom origináli (LAMS) nadväzuje ďalší doteraz samostatne neuvádzaný titul *Zlomky k dejinám Gemera a k osvětlení hrady*. Ako nové a v doterajších bibliogra-

fiách neuvádzané treba uviesť práce *Přísnější určení Uherska před vpádem Maďarů, Jména měst Jazygských a Kvádských, Všeobecný dejepis Sarmatov* (tab. č. 19–22). V rukopisnej pozostalosti Samuela Reussa, v práci *Eine Abhandlung über Privilegium Fori* (LAMS sig. M 88 D 4) sa nachádzajú ďalšie dva rukopisy G. Reussa: 1. *Skizzen eines Psychischen Unterschiedes des Mannes vom Weibe*, Miskolcz, November 1847; 2. *Janka Lasickjeho Polana o bohoch Samagitských i druhých Sarmatou*, V Miškovci 1849. V prvom prípade ide o psychologicko-medicínsku prácu¹⁷ zaujímavú pre poznanie jeho intímnejších názorov. Pre celkovú charakteristiku vedeckých záujmov G. Reussa je závažnejší druhý rukopis, preklad latinskej publikácie *Michalonis Litvani de Moribus Tartarorum, Litvanorum et Moschavorum... et Joann. Lasici Poloni de diis Samagitarum*, ktorú vydal Jakub Graffer r. 1615 v Bazileji.¹⁸ Ako G. Reuss sám v poznámke uvádza, začal túto prácu prekladať do slovenčiny preto, aby sa pocvičil v latinčine. V tejto súvislosti aj zazlieva Lasickému jeho zlú latinčinu, ktorá však, ako poznamenáva, v porovnaní s tou, ktorá sa vtedy používala, bola ešte stále vynikajúca. Veľmi zaujímavý národopisný materiál, ktorý Lasický podáva vo svojom spise vzbudil aj Reussovú bádateľskú pozornosť, čo vidieť zo záverečnej poznámky k prekladu: „Že obyčaje jejich... i z ohledu reči, bohou a d. ku slovanskému sa blížia, je patrno. Pre mytológa a philológga sa tu mnohje výbornje veci nalézají.“¹⁹ Je to doteraz najstarší doklad záujmu G. Reussa o národopisnú problematiku, ktorá sa čoskoro zintenzívnila a nadobudla konkrétne formy v jeho vlastnej zberateľskej činnosti.

Súhrnný súpis prác G. Reussa reprezentuje doteraz 25 bibliografických jednotiek, z ktorých štrnásť sme mali možnosť overiť si ako existujúce. Nezvestné

sú doteraz tituly uvedené pod č. 1, 2, 5 a 6, 9–12 a 18. Spolu ide teda o 10 bibliografických jednotiek. Tento nie veľmi potešiteľný obraz, reprezentovaný bezmála päťdesiatpercentnou absenciou rukopisov, je najlepším dokladom o škodách, ktoré vznikli už uvedenou nemožnosťou publikovať a jej dôsledkami: presúvaním rukopisov zo súkromného vlastníctva do inštitúcií a po ich prípadnom zrušení zase na iné miesta, pričom prirodzene prichádzalo vždy k stratám často aj z nezájmu a nepochopenia hodnoty rukopisných materiálov neskoršími generáciami. Preto jedine konfrontáciou údajov z jednotlivých bibliografických súpisov a ich overením a doplnením existujúcim materiálom môžeme s pomernou spoľahlivosťou hovoriť o šírke záujmov G. Reussa, a to čiastočne aj v ich časovej následnosti.

Medzi prvé intenzívne vedecké záujmy G. Reussa patrila bezosporu botanika, ktorej venoval i po vyjdení *Květny Slovenska* systematickú pozornosť (tab. č. 1, 2, 10). Okrem písomného materiálu zanechal G. Reuss zbierku rastlín, pozostávajúcu z vyše 2000 kusov, ktorá po jeho smrti bola na predaj.²⁰ Jeho ďalšie záujmy sú už bližšie nami sledovanej problematike a vyplynuli sčasti, ako už bolo povedané, zo záujmov doby a okruhu ľudí, ktorí ju u nás reprezentovali a s ktorými sa G. Reuss stýkal a sčasti sa z nej vymykajú. Na jeho pobyt v Miškovci sa okrem prekladu Lasického rukopisu vzťahuje rukopis *Aufslug nach Stará Huta* a podľa Riznera aj práca *O obetiach a zbraniach prastarých Čechov* z roku 1848 (tab. č. 12). Jeho záujem je už v tomto období zameraný na národopis (preklad Lasického) a na archeológiu a históriu, čiže na vtedy tak preferované „starožitnosti“. Riznerom uvádzaný rukopis *Uralte Monumente* (tab. č. 11) nie je datovaný ani lokalizovaný. Môžeme však usudzovať, že išlo o prácu rovnakého charakteru, ako je *Výlet do Starej Huty* – kombináciu ar-

cheologických a historických záujmov.

Ďalšia činnosť G. Reussa sa viaže už na Veľkú Revúcu, kde pripravoval na publikovanie svoju *Květnu*, o čom sa nám zachoval veľmi živý záznam S. Ormisa, charakterizujúci celé pracovné prostredie reussovského domu vo Veľkej Revúcej: „Nezapomenutelné ostannú tie večere Veľkorevúcke, kde okolo dôstojného nestora Reussa horlivô kolo mladíkov, jeho synov a nás jeho priateľov, tuhý rozhovor viedlo o názvoch botanických a kde prísne vedecká hádka vždy ustálenie niektorého názvu za následok mala.“²¹ Do tohto kruhu patrili J. Francisci Rimavský, A. H. Škultéty, P. Dobšínský, Š. M. Daxner, J. Čipka, sám S. Ormis a ďalší. R. 1859 pribudol k nim aj Peter Zábaj Hostinský, ktorý bol pri novom usporiadaní stoličných úradov pridelený do Veľkej Revúcej ako politický služnovský adjunkt. S ním pribudla aj nová téma na diskusiu. P. Zábaj Hostinský bol zástancom intuitívnej metódy vo vede, tzv. „videnia“, s ktorým nesúhlasili všetci: „Rozpomínam sa na milé chvíle vedeckého dohadovania o tom videní a vedení slovan-skom, kde na jednej strane stál som obyčajne s našim Hostinským, na druhej strane oproti nám bratia Reussovci s druhými národovcami tam obydlenými“, píše P. Dobšínský,²² ktorý tiež neskôr od „videnia“ ako výhradnej metódy vedeckého poznávania ustúpil.

V tomto ovzduší hneď v prvých rokoch pobytu v Revúcej vzniká 510-stranová monografia o Veľkej Revúcej od G. Reussa, na ktorej pracoval v rokoch 1852–1854²³ a 51-stranový rukopis *Obraz občanského života na Zdychave* z roku 1855–1856. Prvá práca má charakter vlastivednej monografie s veľkým množstvom etnografických údajov, druhú môžeme označiť za národopisnú prácu, zameranú na pozorovanie súčasného života. K ich podrobnejšiemu rozboru a hodnoteniu sa vrátíme v prí-

slušnej časti štúdie. Medzitým, v marci roku 1853 napísal — ako sám poznamenáva, v chorobe — 160-stranový historický román uvádzaný ako *Matej Božo z Čoltova* (tab. č. 3), ktorý však nepovažoval za hotový a ktorý uvádza nasledovne: „Já jsem jen látku k budoucímu vypravování podobného díla do hromady sehnal...“ (LAMS, sg. M 88 A7).

Podľa bibliografických súpisov najplodnejším obdobím po napísaní *Květny Slovenska* sú u G. Reussa roky 1855–1856, keď nadobúdajú konkrétnu podobu všetky jeho dovedty nazhromaždené vedomosti a záujmy. Okrem už uvedenej národopisnej štúdie zo Zdychavy sa nám z tohto obdobia zachoval historický spis *Všetky hrady a kláštoré v Gemerské stolici* (1856), na ktorý nadväzujú *Zlomky k dejinám Gemera a k osvetlení hradů*, ďalej dejepisná črta *Prísnejší určení Uhorska pred vpádem Maďarů*, *Jména měst Jazygských a Kvádských* a *Všeobecný dejepis Sarmatov* (všetko LAMS sg. 88 A8). Okrem týchto, viac ako sto strán obsahujúcich historických prác (rukopis *Všetky hrady*... je doložený nákresemi hradov a ich pôdorysov) sa nám z roku 1856 zachoval jeho druhý historický román *Mária Betlen rozená Séči ze Rymavských Sečian* (73 str. LAMS, sg. 88 A8) a veľmi zaujímavá geograficko-astronomická učebnica *Hvězdoveda, čili životopis Krutohlava, co na Zemi, okolo měsíce skousil a co o oběžnicích, vlasaticech původu a konci světa znal, chýřečná rozmluva*. Na tejto 200-stranovej práci pracoval v rokoch 1855 a 1856; k jej bližšej charakteristike sa vrátíme na príslušnom mieste štúdie.

O činnosti G. Reussa v posledných rokoch jeho života vieme doteraz len toľko, že napísal prácu o *Starobylosti Slovanov v Podunaji* (1858, tab. č. 18), ktoré patrí nateraz medzi nezistené rukopisy. Z toho istého roku je rukopis *Letopis Gemerskej stolice*. Na rok 1860 je Riznerom datovaný rukopis *Soustava*

řeči slovanské, na ktorom pracoval približne od roku 1855²⁴ a teda časť práce na tomto diele spadá tiež do obdobia jeho najintenzívnejšej činnosti, do rokov 1855–1856. Jeho botanické rukopisné práce (tab. č. 1, 2, 10) nie sú v bibliografiách datované a patria tiež k zatiaľ nezisteným.

Botanika, archeológia, história, národopis, jazykoveda, geografia, astronómia — to všetko boli témy spadajúce do okruhu záujmov a činnosti G. Reussa, ku ktorým sa pričleňuje jeho práca na poli literárnom, reprezentovaná dvoma historickými románmi. A skoro celá táto jeho široko koncipovaná a všestranným talentom poznačená činnosť ostala z prevažnej časti viac ako sto rokov neznáma alebo zabudnutá a nepovšimnutá. Nie je naším cieľom hodnotiť G. Reussa ako romanopisca, ani zvažovať jeho prínos pre jednotlivé vedné disciplíny, ktorých sa jeho činnosť dotýkala. Celú širokú škálu jeho záujmov budeme sledovať z národopisného aspektu, aby sme jednak upozornili na ich hodnotu pre dejiny našej disciplíny, jednak aby sme zistili, pokiaľ jeho národopisné záujmy (čiže určitý model myslenia) prenikajú do ostatných sfér činnosti, a teda čo tieto jeho rôznorodé práce spája. Z tohto hľadiska budeme najprv sledovať tie prvky, ktoré ho spájajú s generáciou romanticko-obrodeneckou, ktorá ho obklopovala, a potom prejdeme na analýzu prvkov, ktorými sa G. Reuss z tejto generácie vyčlenil.

Veľmi výrazným spojivom G. Reussa s romanticko-obrodeneckou generáciou je jeho záujem o povest a o možnosti jej využitia pri rekonštrukcii konkrétnych historických daností. Táto otázka bola v 40. a 50. rokoch 19. storočia jednou z častých diskusných tém slovenskej študujúcej mládeže i zrelej inteligencie. Tak napr. na treťom zasadnutí Jednoty mládeže slovenskej v Levoči 10. decembra 1846 bola predmetom „všeobecného rečenia“ otázka „Čo kto z nás

vidí v povestiach a za čo jich uznáva“. „Dobšinský videl v nich zmýšľanie našich predkov o princípe dobra i zla, o vyšších bytostiach, o mravnom, spoločenskom i občianskom živote; Makovickému maľujú oni slávnú budúcnosť národa; Kellnerovi predstavujú v zakliati pád ríše V. Moravskej; Hodža pokladal jich za tajnosť národa poťahom na čas (adventný a predvianočný), v ktorom ľud rozprávať si jich zvyknul, predstavil jejich mravnosť a završil tým, že majú u ľudu vážnosť a obľubu krásy jako dakedy u Grékov Illiada a Odyssea mať mohla; M. Ferienčík uznával jich za radosť a zábavu čitateľov; predseda Dohnány dokončil tým, že len budúcnosť vynesie na svetlo, čím sú nám prostonárodnie povesti.“²⁵ Tento záznam je veľmi zaujímavý preto, lebo dokumentuje, že študujúca mládež hodnotí povesti diferencovanejšie ako ich učiteľ J. Francisci-Rimavský. Ten v Príhovore k bratom Slovákov v *Slovenských povestiach* z r. 1845 považuje ich za „zvláštne zjavenie ducha pôvodného slovanského, za veštby budúcnosti slovanskej“, ale aj za „dáke zázraky krásne na oko, divné na pohľad“.²⁶ Závislosť názorov študentov je tu zrejmá; no kým Francisci-Rimavský pripisuje povestiam súhrnne viaceré vlastnosti, mládež už diskutuje o tom, ktorá z nich je najadekvátnejšia. A. H. Škultéty a P. Dobšinský ich považujú roku 1858 za „sklad dávnych pohanských bájov, líčenie domácich, rodinných i občianskych pomerov našich predkov“.²⁷ Roku 1859 vidí v nich M. Luborecký „pamiatky dedov, ľahy dávnych časov báječne predstavené, tušenie budúcnosti, náš pôvodný typus národný“ a vyzdvihuje ich vysokú mravnú hodnotu.²⁸ Všetky tieto názory v podstate nadväzujú na názory S. Reussa, ktorý o nich napísal: „Máme teda v týchto povestiach dávnych vekov dobre zachovalé pomníky starožitnosti, ktoré nám predstavujú pojmy dávnych časov o ná-

boženstve a mravnosti, o predsudkoch a poverovaní, o mravoch a obyčajoch, o rodinnom živote, hospodárstve, remese a umeniach, slovom, v nich pred nami stojí národný život našich predkov. Tejto idey nutno pevno nám držať sa . . . pri čítaní i ponímaní našich povestí“, lebo naviac v nich nájdeme nielen omnoho viac pekného, ale „... i úžitku, ako v suchých chronikách mníšskeho stredoveku a v jejich zaprášených archívoch“.²⁹

Takéto boli v globále názory na povesť v okruhu, s ktorým G. Reuss žil a v čase, keď pracoval na svojich jednotlivých prácach. Preto je zaujímavé porovnať uvedené úvahy o povesti s prístupom G. Reussa k nim. V jeho rukopisnej pozostalosti sa doteraz nenašiel doklad o tom, že by bol i on prispel svojím dielom k obohateniu teoretickej diskusie na tému, „čo kdo vidí v povestiach a za čo ich uznáva“, zato však včlenil povesti tematicky viazané na určité lokality do svojich archeologických a historických rozprav ako samozrejmu súčasť a metodickú pomôcku pri práci. Tak už v rukopise *Der Ausflug nach Stará Huta* môžeme sledovať, ako jeho vzťah k povesti ovplyvnil metódu jeho práce a zároveň zistíme, aké miesto jej pripisoval ako prameňu. Cestou z Miškovca do Starej Huty (Ó Huta) sa pozastavuje nad menom údolia zvaného „Tatárok“ a z názvu usudzuje na voľakedajšiu prítomnosť Tatárov na týchto miestach. Zároveň však poznamenáva: „Keďže som ale doteraz nenarazil na žiadnu povesť, ktorá by aspoň čiastočne osvetlila minulosť tohto údolia, musím sa uspokojiť len s hypotézami a vyčkať na šťastnejšiu chvíľu, ktorá by mi mohla tieto veci objasniť . . .“ G. Reuss teda považoval povesť za historický prameň, ktorého hodnota pri rekonštrukcii historickej danosti je rovnocenná s archeologickým materiálom a historickými prameňmi. Povesť bola preňho aj vodidlom pri hľadaní archeologického ma-

teriálu a lokalít. V Starej Hute sa najprv informuje u sedliaka, kde prenocoval, o názoroch tunajšieho obyvateľstva na pôvodnú polohu obce a dozvedá sa, že tá ležala oveľa hlbšie v lesoch, kde dnes už nie sú po nej nijaké viditeľné pozostatky, ale že na tom mieste sa „voľakedy“ našli mince a na neďalekých „šancoch“ aj zlatý prsteň. Po zmienke o šancoch G. Reuss kladie otázku, či sa na ne neviaže žiadna povest a domáci mu rozprávajú miestnu povest o ich dobíjaní.³⁰ Informujú ho aj o tom, že poznajú veľké i malé „šiance“ a neďaleko nich miesto, ktorému vravia „pod hrobami“ a priehlbínu zvanú „studňa“. Až po týchto informáciách sa vyberie na prieskum terénu, kde hľadá predtým označené lokality, zameriava sa na ich opis a na vyhľadávanie archeologického materiálu, pričom ide podľa všetkého o zber povrchový a náhodný.

Povešť je preňho významným článkom aj v reťazi udalostí týkajúcich sa dejín Veľkej Revúcej, o čom svedčia najmä kapitoly v úvode monografie *Opis městečka Velká Revouca zvaného*. V kapitolách: Preddějepisné časy, Obraz minulých časů, První obyvatelé, Odkud první obyvatelé sem přijeti mohli a Pohanské náboženstvo vidieť, že súbežne so štúdiom historických materiálov a prác vzťahujúcich sa na túto oblasť a na Gemer vôbec a spolu so zberom archeologických dokladov zaznamenával „ústne zprávy“, ktorými vyplňa medzery pri rekonštrukcii jednotlivých období.

Tak ako polohu Starej Huty, aj pôvodnú polohu Veľkej Revúcej usiluje sa zistiť rovnakými cestami: „... Dľa ústnych zpráv sa to samé o Revúci hovorí. Kde teraz samotné mesto leží, bola niekedy ozrutná močarina.“³¹ O tom, že prví obyvatelia tejto oblasti boli Slováci, nepochybuje; otázka je len, „akou cestou sa sem dostať mohli“. A znovu predkladá súhrn údajov: „Povážme len

zprávu a povest, že V. Revúca pôvodne povyšše Skalky, korytom Zdychavky rozložená bola, povážme, že sa v blízkosti „hája“ nachodil a naposledy aj to, že tu môžeme natrafiť na dobré trosky železa, bude ľahké si domyslieť, že prví obyvatelia korytom Hrona, cez Javorinu a pobrežím Zdychavky dolu zostúpili a Revúcu založili.“³² Na prvých dvoch miestach tu teda stojí ústne podanie vo funkcii historického dokladu a až na treťom mieste archeologický materiál, ktorý zase hodnotí cez filter ľudového podania: „V tejto súvislosti nebude od veci zmieniť sa o tom, čo slovenské povesti udržujú, že prvý spôsob vydobývania železa v tom kotvil, že do kameňa vyvrtaná diera bola mechmi zacelená a oni tak dlho ľudskou silou (24–28 hodín) boli hýbané, že z nadmieru dobrej železnej rudy niekoľko (nečit. slovo) dobrého železa sa získalo. To boli hutníci a liatinu prerábali kováči. Povest hovorí, že hlavne dvaja bratia (Revúčan a Chyžňan) sa pri hutníctve a kováčstve vyznamenali. Oni aj stupy zarazili, pri čom nesmierne zbohatli, ako sa hovorí a pod blízkou Skalkou svoje poklady ukryli.“

S trochu iným prístupom k povesti sa stretávame v práci G. Reussa a *Všetky hrady a kláštor v Gemerské stolici*, ktorá vznikla o niekoľko rokov neskôr ako doplnok k *Notitiam L. Bartholomeidesa*. Z úvodu G. Reussa vidieť, ako ťažko znášal to, že L. Bartholomeides mnohé Gemerské hrady vôbec nespomenul a iné zase „len púhym slovom, bez všetkého opisu naznačuje“. G. Reuss, ktorý zrejme počítal s vydaním tejto práce, obracia sa v úvode na budúcich čitateľov: „... keď v mnohom ohľade niektorým hradom celkom na dejepise schádza, to aspoň čiastočne zaslanými povestami a domienkami bude vyčerpané a scelené. Nech sa nikomu z veľactených čitateľov neťaží svoju domienku alebo jemu známe bájky, rozprávky a povesti o ktoromkoľvek jemu

známemu hradu tu pripojí, tým istotne oni aj vzrastnú, aj sa zdokonalia.“³³ G. Reuss však rovnako naliehavo žiada aj „náležité opisy hradných vrchov ich výšku, nákresy fundamentov, pomenovanie dolín, riek, potôčkov, ... čo najviac prispeje k dokonalejšiemu vzrastu tohto podniknutia.“³⁴ Práca ostala v rukopise, žiadosť nedostatočne zverejnená a tak prvá veta úvodu „Zase len zlomky!“ je akoby predvídaním osudu aj tohto diela a osamelého úsilia.

Keď rozoberáme prácu *Všetky hrady a kláštore v Gemerské stolici*, vidíme, že nedostatok historických údajov o jednotlivých lokalitách nahrádza povest už len čiastočne – ako pomocný a orientačný údaj. Hneď pri opise Muránskeho hradu, po rozboře známych historických správ z listín a literatúry G. Reuss o jeho pôvode píše: „Že by ho bol Matúš Bebek-ovčiar-zbudoval, je nevierohodná tradícia, lebo by jeho synovia okrem panstva štítnického a kameňanského od Belu IV. aj Muráň boli obdržali. O tom tu (t. j. v listinách) však nie je žiadna zmienka.“³⁵ Jeho diferencovaný prístup k povesti z jednej strany a k historickému materiálu z druhej strany sa ešte zrejmejšie ukazuje v ďalších častiach práce. Tak napr. pri opise *Starých hradov jelšavských*, o ktorých nemal nijaké údaje a kde sa preto roku 1856 sám vybral na prieskum, poznamenáva: „Čo do dejepisu: z povestí sa o ňom takmer nič nevie. Všetko v jedno zhrnuto sa o tom hovorí“. A ďalej poznamenáva: „Čo sa dejepisne o ňom zachovalo ...“ a uvádza údaje z 13. storočia.³⁶ Nejde tu teda ešte o presnú diferenciáciu hodnotenia v terminológii (čo do dejepisu ... čo sa dejepisne), povest však dostáva – podľa svojej hodnoty – primeranejšie miesto pri rekonštrukcii javu. V zápätí, v súvislosti s Hradovou v Tisovci píše: „O hrade tomto sa dejepisne nič nevie ... čo sa tradície týka, len málo sa v ústach ľudu o ňom udr-

žalo a aj to len niektoré báječné slová.“³⁷

O niečo neskôr, pri spracovávaní údajov o vzniku hradu Krásna Hôrka v *Le-topise Gemerskej stolice* (1857–1858), dostáva sa ku konfrontácii väčšieho množstva konkrétnych historických materiálov s tamojšou povestou o hrade. Jeho reakcia je na ten čas nezvyčajná: kritizuje S. Timona, ktorý „čerpajúc z roztrúsenej tradície“ prichádza k nesprávnym historickým záverom o zakladateľovi hradu a dobe založenia a k samej povesti zaujíma jasné stanovisko: „Bájka tedy táto veľmi rozsiahle krídla obdržala ... zo všetkého vysvitá, že čo sa za tristo rokov dialo, to dnes je podané v celosti. Nie som síce nepriateľom podobných bajok, ktoré sa vôbec na pravde, obyčajne spotvorenej osno- vujú. Podľa mojho názoru, keď sa do dávneho času okrem Timona a bajky nič neudržalo, je to slovo Krásna Hôrka ... ktoré na slovanské časy poukazuje.“³⁸

Zmysel pre mieru, ktorý u G. Reussa nachádzame v súvislosti s hodnotením povestí v uvedených súvislostiach, stráca sa v oblasti jeho jazykovedných úvah. Svojím etymologickým romantizmom nadväzuje zase tesnejšie na názorový okruh tej časti generácie, s ktorou sa dostával najčastejšie do styku. Tak napríklad v historickej črte *Vše-obecný dejepis Sarmatov*³⁹ uvažuje o pozostatkoch Gepidov u nás vychádzajúc z nasledovnej rovnice: Hima-lája = gepidský názov (studený vrch). Hima = zima. Zima = slovo slovanského pôvodu. Podobným postupom mu vychádza, že Sotáci sú pozostatky Satagov – slovanského kmeňa. V rukopise *Přisnější určení Uhorska před vpádem Maďarů*, ktorý je zameraný na dejiny Gemera, hľadá pôvod jemu neslovansky znejúcich slov u Keltov a Sarmatov. Tak napríklad slovo obor, balvan, terč, baňa, chotár je sarmatské. Za vyslovene keltské považuje slová bryndza, valach, gajdy, fujara. Pôvodné pomenovanie Ge-

mera vidí v Jazygskom Hemur.⁴⁰ Z týchto úvah je už len krok k ďalšiemu stupňu, k mytologizovaniu. Pri opise tzv. Múrika a Stráni — opevnení ležiacich medzi Prihradzanmi a Jelšavskou Tepliou, v súvislosti s ktorými uvádza zaujímavú povesť,⁴¹ kombinuje s neďalekými Šivetícami, a to už práve v súvislosti s mytologickými úvahami. Pri tom mu vychádza nasledujúci vzorec:

Šivetice — Živetice

Šiva — Živa — bohyňa prírody

poh. pohrebisko Muten — Múrik

A teda eo ipso: „Múrik bude posvätné miestno, kde sa živé obetovalo.“⁴²

Rovnakých nepresností sa dopúšťa aj pri historickej kresbe slovenskej minulosti. Napriek častému odvolávaniu sa na Šafárika a prípadnému polemizovaniu s jeho názormi v širších koncepciách a najmä pri ich aplikácii na konkrétne podmienky Gemera,⁴³ pri sledovaní vývojovej línie jednotlivých javov aj on sa často utieka k „videniu“, čo mu umožnilo bez ťažkostí preniesť sa cez hiáty vo „vedení“ o konkrétnych danostiach, o pôvode Slovanov a ich autochtónnosti na Slovensku vôbec a v Gemeri zvlášť.⁴⁴

Keď sa však vrátime k jeho národopisným záujmom, a to najprv k takým, ktoré sú späté s myslením jeho čias, prideme okrem jeho zamerania sa na povesť, k jeho úsiliu rekonštruovať „pohanské náboženstvo“, čomu venoval v monografii o Veľkej Revúcej samostatnú kapitolu s tým istým názvom. Aj on hľadá obetištia „našich praotcov“ a nachádza ich v hájoch — „preddejepisných pozostatkoch, kde sa všetko božské sústreďovalo“. Ako takýto háj vyzeral?: „Bola to stráň akéhosi briežku alebo vrchu, ktorá na východ leží, takže hneď zarána sa tu slnce oprie. Keď je háj v zachovalom stave, nachádzajú sa tam i dnes lipy a javory.“ Sleduje, kde sú nablízku takéto háje a menuje Dobšínú, Drienčany, Štítnik, Ratkovú, Tisovec, Španie Pole a obzvlášť

starobyľý háj sa mal nachádzať vo Vyšnej Pokoradzi. Doklady o hájoch poskytujú okrem polohy a stromov bohatstvo črepov, ktoré sú zvyškami popolníc. Popolnice sa našli pri Valaskej pod Ďumbierom a neporušené podľa údajov M. Šuleka v Tisovci. G. Reuss sám ich videl v Špaňom Poli, Šiveticiach, Revúcej, ale aj na okolí Miškovca.⁴⁵ Sám háj vo Veľkej Revúcej má všetky znaky, ktoré má takéto miesto mať: leží na východ oproti Skalke a niekedy tu boli ohromné lipy a javory, ale „starí mešťania si z nich stoly a lavice natesali“. Našla sa tu aj jedna popolnica, ktorú z neznalosti rozbili a dva strieborné peniaze, ktoré predali židovskému obchodníkovi. Rekonštrukciu božstiev revúckeho predkresťanského náboženstva sleduje G. Reuss z dvoch aspektov: „Z pozostatkov, ktoré sa nachádzajú v reči“ a „z pozostatkov v obyčajoch“. V reči sa zachovali stopy po Paromovi, Slničnici, Zmokovi, Mátohe, po strigách, vlkolakovi atď. Vo zvykoch sa zvyšky starého náboženstva zachovali vo zvyku „prelievať olovo“, vo vyvolávaní jari, stavaní májov, oblievačkách na Veľkú noc, pri kare, v začítovaní a čarení najmä pri chorobách. Z chorôb sem patrí „premjen“ a „čemer“ spolu s úrekom, čo radi tiež k čarovaniu („zlé oči máš, t. j. učariť niekoho, odtiaľ — z očí mu prišlo“).⁴⁶

Stručný a náhodný výpočet démonologických predstáv poukazuje na to, že nešlo o problematiku, ktorá bola pre G. Reussa taká príťažlivá, ako napr. pre jeho brata Ľudovíta, ktorý ju spracoval v rozsiahlom a aj dnes z viacerých hľadísk mimoriadne pozoruhodnom diele *Bájeslovie drevných Slovákov*.⁴⁷ Uvedená stať je dnes zaujímavá hlavne z metodického hľadiska tým, že G. Reuss, ako už bolo naznačené, sleduje v nej prežitky poverových predstáv v dvoch oblastiach prejavu: v reči a v obradoch, čím naznačuje určitú hierarchiu v ich vtedajšej významovej frek-

vencii. No i keď sleduje „pozostatky v reči“, nejde mu len o zúženie predstavy o určitej bytosti do stručného hovorového vyjadrenia ako posledného znaku jej pôvodne širšej existencii (Boh daj Perun zabil), ale usiluje sa o čo najširšiu charakteristiku jej funkcie v rámci poverových predstáv a jej výzoru, čím obohacuje naše dnešné znalosti o niekoľko konkrétnych zaujímavých údajov.

Ďalšiu výraznú črtu, ktorá spája G. Reussa s jeho generáciou, predstavujú jeho literárne ambície, ktoré sa prejavili v napísaní dvoch historických románov (tab. č. 3 a 17) a odrazili sa aj na jeho *Hvëzdovede* a na *Obraze občianskeho života na Zdychave*. Celé toto obdobie je výrazne poznačené bohatou literárnou a najmä básnickou činnosťou slovenskej inteligencie a stačí uviesť čo len niekoľko mien z tesného okruhu okolo Samuela Reussa, aby sme si uvedomili silu vyžarovania týchto záujmov, ktoré sa museli odraziť aj na vnímavom Gustávovi Reussovi: S. Ormis (okrem učebníc a i. prác) napísal divadelné hry s námetmi z ľudových povestí (*Mataj, Pravda*), Š. M. Daxner sa tiež pokúšal o úspechy v oblasti básnickej i prozaickej (*Poklad Jánošíka, Statočný valach*), Francisci-Rimavský písal básne (*Iskry zo zaviatej pahreby*), prekladal divadelné hry, napísal vlastný životopis; A. H. Škultéty popri svojej bohatej činnosti písal aj verše s osvetovým zameraním (*Beda a rata*), P. Zábaj Hostinský, zástanca intuitívneho „videnia“ vo vede, napísal okrem učebníc a *Starej vieronauky slovenskej* aj básne a tragédiu z ruských dejín (*Svätoslavičovci*). Sám Ludovít Reuss zanechal po sebe v rukopise divadelnú hru *Maco*.⁴⁸ K tomuto torzovitému výpočtu treba pripomenúť ešte aspoň toľko, že G. Reuss sa poznal s Boženou Němcovou, ktorej niektoré práce aj z územia Slovenska predstavujú literárnou formou podané o dotvorené ná-

rodopisné pozorovania.⁴⁹ Nie je preto div, že medzi prácami G. Reussa nachádzame dva historické romány. Z hľadiska dejín etnografie nás však zaujíma to, ako G. Reussa ovplyvnili poznatky zo života ľudu v tejto oblasti jeho tvorby a zároveň ako toto jeho zameranie ovplyvnilo spätne jeho činnosť na poli národopisného bádania.

Keď si uvedomíme, že už pri zostavovaní názvoslovía v *Kvëtne Slovenska* vychádzal G. Reuss z ľudových pomenovaní, ktoré považoval za lepšie a výstižnejšie ako novovytvorené alebo z cudzích reči odkopírované vzory,⁵⁰ a spomenieme na samozrejmosť, s akou včeleňoval povesti do svojich archeologických a historických prác, neprekvapí nás, že aj ako spisovateľ sa vracia k svojim národopisným pozorovaniam. Úvod k románu *Matej Bažo z Čoltova* tvorí po opise prírody na Pohroní opis samých „hroncov“, predovšetkým ich odevu, výzoru a povahových vlastností, ktoré vyznievajú romanticky kladne.⁵¹ Etnografický materiál mu však prenikol aj do jeho *Hviezdovedy*, ktorá bola zrejme plánovaná ako geograficko-astronomická učebnica pre mládež, v čom sa znovu G. Reuss pripája k úsiliu svojho okruhu (pozri Ormis, Hostinský, ale aj jeho otec S. Reuss). Učebnica G. Reussa je kurióznym spojením učebnej látky s napínavým dejom o lete Krutohlava v balóne nad Zemou, k Mesiacu a na šarkanovi k obežniciam. Nie je možné, aby sme sa na tomto mieste zmieňovali podrobne o tejto jeho práci.⁵² Na ilustráciu kombinácie jeho etnografických znalostí s literárnym podaním a učebným cieľom uvedieme aspoň jednu pasáž:

Po mnohých dobrodružstvách pri lete balónom nad Zemou rozhodne sa Krutohlav znechutený tým, že „na Zemi pozorujeme každý deň len podvod, klam, nepravosť a zlobu“ hľadať krajšie zážitky na Mesiaci „... keby sme aj v kratšom čase hneď sa tam dopraviť nemohli,

nám ešte a našim potomkom nie je cesta zamedzená...“ nevzdáva sa Reuss nádeje na splnenie odvekej túžby ľudstva. Po lete k Mesiacu rozhodne sa skonštruovať šarkana, na ktorom podnikne výskumný let k obežniciam. Stavia ho v Muránskej doline, čo sa čoskoro všade rozchýrilo a „z celého Slovenska sa ľud hrnul obdivovať obrovskú ozrutu“. Ako sa o nej navzájom informovali, opisuje veľmi výstižným spôsobom: „...cez celú dolinu ti on rozvalený leží... a tej strovy, nikdo nevidel toľko pohromade. Čo sa ti len zachce tam nájsť. Tu máš turčiansku repku, liptovské rožky (zemiaky), klenovské syrce, z Kohúta rýdziky, nasolené lipne a pstruhy v Zdychave a Hrone lapené! Revúcke a spišské plátno, spišský hrach, ba aj pramenitú vodu zo žlabu nad revúckym kúpeľom a boh vie, čo ešte. Kubo si tieto reči k ostatku už ani nevšimal, ale hneď, kabanicu na plece, bežal cvalom obhliadnuť do dediny šarkana.“⁵³ Fantastický dej, ktorý sprevádza učebnú látku je takto uzemňovaný drobnými pozorovaniami zo života ľudu, čím vznikla zaujímavá a veľmi vydarená kombinácia.

Literárne nadanie a pozorovací talent sa prejavil aj pre nás v najzaujímavejšej práci G. Reussa, v jeho *Opise občianskeho života na Zdychave*. Literárne podanie tu však nie je cieľom, ale prostriedkom, ktorý má pomôcť vykresliť najcharakteristickejšie črty ľudí, s ktorými sa stretáva, a atmosféru, v ktorej žili. V preambule k tejto práci G. Reuss píše: „Akým ťažkým predmetom je náležité vyličenie rázu jednej obce a vedieť predniesť živé deje, každý nezaujatý ochotne pripustí!“ Keď čítame túto jeho prácu, musíme priznať, že práve literárnym podaním niektorých pasáží dokázal G. Reuss (podobne ako B. Němcová) podať „živé deje“, „ráz obce“ a ľudí, s ktorými sa stretol tak, že i dnes vyvoláva predstavu o ich reakciách na jednotlivé udalosti, čím

etnografické údaje dostávajú prirodzený situačný rámec, aký sa v neskorších prácach autorov zameraných už len na opis javov stráca, zaiste často v prospech vedeckej exaktnosti, ale na úkor nositeľa opisovaných javov – živého človeka. Takýto spôsob podávania národopisných javov nebol v Reussovom období až natoľko ojedinelý, ako by sa mohlo zdať; je len doteraz málo prebádaný. Tak napr. J. Kalinčiak v *Prostonárodnom zábavníku*, ktorý zostavil J. R i m a v s k ý r. 1842, podáva podobnou formou opis priebehu pytačiek v Liptovskom Jáne.⁵⁴ Zachytáva tak nielen faktografické údaje, ale celý kolorit, ktorý vytvárajú gestá, spôsob, akým je v rozhovore prípustné začať rokovať o jednotlivých fázach udalosti, ktorú chcú organizovať, a pod. Tieto možnosti G. Reuss využil v svojej práci o Zdychave v najširšej známej miere.

Reussova monografia o Muránskej Zdychave⁵⁵ je zároveň najkompletnejšou národopisnou prácou, ktorá po 30-ročnom odstupe nadväzuje, i keď nie zámerne, na Čaplovičove úsilie o opis súčasného života. Forma podania je však taká, s akou sa v Čaplovičovom období nestretávame a ktorá nás pri našom dnes zaužívanom systéme hodnotenia údajov privádza do určitých ťažkostí pri rozhodovaní, nakoľko môžeme takto podaný materiál považovať za etnografický prameň. Sám G. Reuss v preambule k rukopisu píše: „Tieto zlomky sú zo samotného občianskeho života na Zdychave čerpané, a preto z väčšej väčšiny celkom pravdivé.“ Pri čítaní rukopisu na prvý pohľad vidieť, že mnohé údaje sú štylizované, či už s úmyslom dodať im väčšiu plasticnosť alebo v dôsledku väčšej-menšej zainteresovanosti autora o opisovaný jav. Tento spôsob podávania materiálu nás však upozorňuje na všeobecne platnú nevyhnutnosť brať do úvahy novú skutočnosť, s ktorou sa stretávame pri používaní písomných prameňov z tohto obdo-

bia, ktorú môžeme v iných prípadoch, keď ide o bežne podávané údaje, občas zanedbať.

Pri našej dnešnej práci v teréne, medzi konkrétnym materiálom a naším pracovným zameraním stojí informátor, či už ako výlučný zdroj informácií (napr. v duchovnej kultúre), alebo ako doplňujúci činiteľ (v hmotnej kultúre). Týmto prirodzene nechceme hierarchizovať význam informátora v našej práci. V tomto trojuholníku automaticky počítame s transformáciou podávaného javu informátorom a podľa nášho pracovného zamerania túto transformáciu korigujeme, eliminujeme alebo práve naopak, využívame ju ako významnú súčasť celého bádania. Keď berieme ako zdroj informácií písomný záznam v nami sledovanom období, ale i neskôr (kým neprichádzame do styku s materiálom zbieraným profesionálmi), treba si uvedomiť, že nech je forma podania akákoľvek, ide vždy o záznam už určitým spôsobom spracovaný jeho zapisovateľom. Medzi materiál, informátora a nás sa vsúva takto ďalší činiteľ – autor zapisovaného údaje, a teda aj ďalšia možnosť transformovať podávané údaje, podmienená najrozličnejšími momentmi (dobové zameranie, osobné záujmy zapisovateľa, jeho inteligenčný kvocient, osobnosť jeho informátora a pod.). V týchto reláciách sa vypuklejšie ukazuje potreba poznať prostredie, v ktorom autor písomného údaje žil, myšlienkové prúdy jeho obdobia a ich odraz na celú jeho prácu. Nejde teda len o poznanie dôležité pre sledovanie vývoja samej našej vednej disciplíny, ale aj o poznanie, ktoré umožní vylupnúť z rôznych dobových nánosov konkrétny materiál s trvalou faktografickou hodnotou. Takýto je prípad i monografie o Muránskej Zdychave. Keď ju sledujeme z týchto aspektov, ukáže sa nám na jednej strane vplyv prostredia, o ktorom sme už hovorili, na druhej strane osobný prínos G. Reussa do národopis-

ných záujmov jeho súčasníkov. Okrem toho, že literárne podanie nie je preňho cieľom, ale v tomto prípade prostriedkom využitým na zdôraznenie národopisných javov, rozširuje tematický okruh pozorovaných javov svojich čias o opis zamestnania, bývania, odevu a aj o pasáže, ktoré by sme dnes mohli zaradiť do tematického okruhu „rozprávania zo života“ a „život v obci“. Vzťah obyvateľov k novým stavebným zákonom, ku komasácii, k rychtárovi, učiteľovi, opis pracovného rytmu na „dieliku“ a organizácia práce medzi ním a dedinou, to všetko sú témy, ktoré sa v našej národopisnej spisbe v takejto miere objavujú prvýkrát a ktorým forma podania neuberá na hodnotu, ale práve naopak: Reussovi sa podarilo jej pomocou zafixovať atmosféru, bez ktorej by jeho údaje ostali všeobecné, bez miestneho a dobového koloritu, ktorý dnes už ozaj nemôžeme rekonštruovať.

Keď pokračujeme v zisťovaní tých národopisných záujmov G. Reussa, ktorými sa odlíšil od záujmov svojich čias, musíme sa znovu vrátiť k jeho monografii o Veľkej Revúcej. Zameriame sa iba na materiál, ktorým sa táto práca vyčleňuje z bežného dobového tematického i metodického štandardu.

Na prvom mieste treba uviesť materiál zo štvrtej kapitoly prvého dielu monografie, ktorá má názov *Zdravopis*. Hneď v jej úvode G. Reuss poznamenáva, že jej cieľom nie je rozobrať to, aký je vzťah povolania obyvateľstva k výskytu chorôb, ale že chce podať „len číry stav vecí“ a teda nie vlastné medicínske alebo iné úvahy. Keď porovnáme toto vyjadrenie s vyjadrením v preambule k Mur. Zdychave (... „zlomky... z väčšej väčšiny celkom pravdivé“) je jasné, že G. Reuss si uvedomoval svoj rôzny prístup k materiálu a čo je dôležité, že považoval za potrebné upozorniť na tento fakt, čo je pri jeho charakteristike ako zberateľa dôležitý moment.

Úvodom k *Zdravopisu* charakterizuje G. Reuss stručne celkovú situáciu vo Veľkej Revúcej. Najviac ho znepokojuje nemierne pitie pálenky v kombinácii so zlou stravou: „... všetko sa vynaloží, aby sa našla príčina ku korhelstvu. Toho samého náhľadu sú aj ženské, takže pri okopávaní, trhaní ľanu, konôp, sadení krumplov, pri trení ľanu atď. bez pálenky sa nič stať nemôže... spolu so zlou stravou potom chradne, zomdieva telo“. Keď ochorejú, chorobu najprv celkom zanedbajú, čiastočne zato, že nemajú peniaze, čiastočne zato, že sa radia s „babami“, ktoré „všetko na nivoč obrátia“. Až keď je ozaj zle, sekajú si žilou alebo sa lekár volá, a keď zomrú, povedia „aj doktor už búl“ – čím je všetko zavŕšené“.

Po tomto úvode nasleduje stať s názvom „Aké je pomenovanie chorôb, ich liečenie a s tým poverčivosť spojená“,⁵⁶ ktorá je pozoruhodná nielen materiálom v nej zhromaždeným, ale aj po metodologickej stránke. G. Reuss tu zaznamenal 41 rôznych chorôb s ich miestnym názvom a opisom ich liečenia. Na celom materiáli, i keď nie je, čo sa týka podrobnosti rovnomerný, vidieť, že ho zbieral odborník, ktorý vďaka dlhodobému pobytu medzi tamojším ľuďom nebol považovaný za cudzinca, pred ktorým treba určité veci zatajiť, ale za niekoho, komu sa možno zdôveriť i s najintímnejšími názormi na vec, ktoré občas hraničia s našimi predstavami o etických normách platných vo vzťahu zdravých ľudí k chorým. Ide o materiál, ktorý bol, našim dnešným slovníkom vyjadrené, získaný štacionárnym výskumom, ktorý nám aj dnes ako jediný umožňuje preniknúť do určitých oblastí života a kultúry ľudu. O tom, že u G. Reussa nešlo o náhodnú akciu, svedčí fakt, že materiál zbieral podľa určitej schémy kombinovanej s dotazníkom. Najkompletnejšiu predstavu o tomto jeho postupe si môžeme urobiť na základe opisu choroby zvanej „prem-

jen“, ktorú uverejňujeme v druhej časti štúdie. Jeho schéma sa skladá zo štyroch hlavných častí: 1. charakteristika choroby z medicínskeho hľadiska, 2. názov choroby v slovníku ľudu a jej medicínsky termín, 3. charakteristika choroby podľa informátorov, 4. spôsoby liečenia. G. Reuss akoby chcel podprieť svoj proklamovaný cieľ – „podať číry stav vecí“ – necháva pri opise choroby otázky, ktoré tvoria základ schémy a aj tie, ktorými sa obracal na informátorov ad hoc, podľa momentálnej potreby a situácie.

V predchádzajúcom i neskoršom období dejín slovenskej etnografie sa stretávame s rozličnými požiadavkami na výskum ľudu, formulovanými ako návody alebo dotazníky, ktoré majú širší tematický záber.⁵⁷ Reuss svojim mikrodotazníkom tvorí úplnú výnimku v tom, že otázky nie sú požiadavkou, ale že nám zanechal vyplnený dotazník a umožnil tak, okrem nahliadnutia do svojej metódy práce aj možnosť maximálnej rekonštrukcie hodnovernosti materiálu. Údajmi z liečenia sa G. Reuss, zrejme preto, že bol lekárom najviac vzdialil od romantických nazeraní na ľud a národopisný materiál vôbec. Úplne sa však ani v tomto prípade nevyhol vplyvom, ktoré ho obklopovali, no nie pri opise chorôb a ich liečenia, ale v závere k tejto stati, keď píše: „Aké to mená chorôb, aké liečenie!...“, ktoré pri náležitejšom uvážení do prastarých pohanských čias siaha, čo aj mytologické mená rastlín dostatočne dosvedčujú; tak sa dosť nemôžeme nadiviť tej dokonalosti pospolitého ľudu vo vedách lekárskejších, čím sa on až doteraz lieči.“⁵⁸ To sú slová romantika, ktorý si zároveň v uvedenom úvode k *Zdravopisu*, ako aj v závere k opisu premjenu protirečí: „Dôvodom pre túto chorobu v Revúcej je veľmi často chudoba... ktorá cez zimu najviac je len zemiaky a nevypечený, nevykysnutý chlieb... a tak útle a slabé deti sú toho obeťou a bývajú

také zoslábnuté, že nevládku tráviť... lymfatické žľazy sú preplnené a tak tvrdnú, čím sa brucho zväčšuje...“

K predchádzajúcim bádateľom na čele s J. Čaplovičom sa G. Reuss približuje opisom bývania a zamestnania Revúčanov, ako aj charakteristikou ich povahových vlastností, ktorým venuje pozornosť najprv v kapitole o reči a mluvnici a aj v samostatnej kapitole *Charakter V. Revúčanov*. Charakter sa výrazne prejavuje v reči a formujú ho faktory: 1. Spoločná historická minulosť (v tomto prípade s Jelšavou, Ratkovou, Kameňanmi, Štítnikom) charakterizovaná bojmi proti „divým“ národom – Jazygom, Galom, Kvádom, Maďarom, Turkom, Nemcom, ba dokonca aj proti kurucom a labancom. 2. Spôsoby zamestnania, ktoré radí podľa ich historického a hospodárskeho významu. Na prvom mieste je hutníctvo a kováčstvo, na druhom mieste kupectvo, furmanstvo a obchod, ktoré sa rozvíjali na báze hutníctva, na treťom mieste je roľníctvo a remeslá, čo považuje za zlú kombináciu, lebo remeselníci nevedia roľníčiť a roľníci nie sú dobrými remeselníkmi a tak „nielen remeslo, ale nezalí súc v roľníctve, aj toto babrú“. V charaktere sa to odráža malou vytrvalosťou a ochotou prechádzať z jednej veci na druhú, kým hutníci pre ťažkosti spojené s ich zamestnaním sú „odvážni, spurní, zdravie a život neľutujúci“. Furmani a obchodníci pod vplyvom svojho zamestnania sú zase „ohybnější, prezieravejší, ale aj tvrdší“. 3. Ako posledný nepriaznivý faktor formovania charakteru tunajších ľudí uvádza choleroú epidémiu r. 1831 a týfus r. 1847–1848, keď vymrela takmer polovica obyvateľstva, nastal hlad, ľudia boli „unavení a telesne skazení... a oddali sa pilne výtržnostiam“.

Hlavné faktory, ktoré vplývali na formovanie charakteru (až na epidemické choroby), vidí G. Reuss teda v materiál-

nych podmienkach života ľudu, transformovaných na jeho hlavné formy zamestnania. Tým sa dostáva ďalej od názorov našich osvietencov, ktorí vychádzajúc z filozofie Montesquieuho videli hlavný faktor v geografických podmienkach a zväčša ich už nedávali do súvislosti so zamestnaním. Týmito názormi G. Reuss nadväzuje aj na živé diskusie, ktoré viedla vtedajšia študujúca mládež o vplyve geografického prostredia na rôzne prejavy života ľudí,⁵⁹ ktoré však v tom čase nenašli širšie uplatnenie.

O objekte svojho bádania zmieňuje sa G. Reuss len mimochodom, pri opise bytového interiéru, keď poznamenáva, že sa nepokúša charakterizovať meštiansky dom, lebo jeho výzor je závislý od bohatstva jeho majiteľa, a preto nie je možné podať všeobecný opis. Domy „obecného ľudu“ sú si podobné a umožňujú typizáciu pri ich opise. Ako vidno z celého materiálu, „obecný ľud“ sú pre G. Reussa hutníci, roľníci, remeselníci, rôzni drobní obchodníci a priekupníci, skrátka vcelku tie vrstvy obyvateľstva, ktoré J. Čaplovič zahrňoval pod pojem „meštianska trieda a roľníci“.⁶⁰ Tak ako aj v ostatných prípadoch, ani o pojme ľud neuvažuje G. Reuss teoreticky a neusiluje sa ani o čiastočné riešenie tejto otázky. I v tomto prípade postupuje ako praktik a objasňuje len to, čo je pre jeho problematiku bezprostredne nevyhnutné.

Keď si zrekapitulujeme celú národopisnú činnosť G. Reussa, môžeme ju charakterizovať ako výslednicu úsilí o syntézu starších realistických osvietenenských tendencií a romantických názorov národne obrodeneckého obdobia. Reuss vo svojej práci absorboval oba tieto myšlienkové okruhy, vychádzal z nich a zároveň vytvoril nové kvality, ktoré po metodickej i faktografickej stránke sú významným prínosom pre dejiny našej disciplíny.

¹ POLÍVKA, J.: Súpis slovenských rozprávok. I. Martin 1923; MELICHERČÍK, A.: Pavol Dobšínský. Bratislava 1959, s. 209 a n.; MICHÁLEK, J.: Ústna slovesnosť. In: Slovensko 3. Lud — II, Bratislava 1975.

² DZUBÁKOVÁ, M.: Codex Revúcky A, B, C. Slov. Národop., 21, 1973, s. 393 a n.; DZUBÁKOVÁ, M.: Niekoľko myšlienok o Codexe Revúckom B. Slov. Národop., 23, 1975, s. 93 n.

³ Samuel Reuss sa sám zväčša podpisoval Reisz a takto jeho meno uvádza aj jeho syn Gustáv v monografii o Veľkej Revúcej. Sám G. Reuss sa dôsledne podpisoval Reuss. Kvôli jednotnosti i kvôli dnes už zaužívanému úzu budem obe mená uvádzať transkripciou, akú používal G. Reuss.

⁴ Bližšie o tom pozri HRABOVEC, I.: Význam Gustáva Reussa a jeho diela v slovenskej botanike. Z dejín vied a techniky, 1, 1962, s. 102.

⁵ O Reussovú nomenklaturu rastlín sa opiera i prof. Novacký pri vypracovávaní svojej Slovenskej botanickej nomenklatury (Bratislava 1954), a tým tiež upozornil na trvácnosť hodnoty tejto časti práce G. Reussa.

⁶ HALUZICKÝ, B.: Božena Němcová a Slovensko. Bratislava 1952, s. 257—328.

⁷ Slovenské starožitnosti. Ze zápisků dr. Gustava Reusse sděluje Božena Němcová. Památky archeologické a místopisní, 3, 1858—1859, s. 1—2.

⁸ REUSS, G.: Der Ausflug nach stará Huta ohneweit Miskolcz. LAMS, 88 A7.

⁹ O tomto rukopise G. Reussa píše B. Němcová 19. 10. 1857 G. K. Zechenterovi: „Z těch starožitností co mi dal doktor Reuss a co jste mi potom poslal, udělala jsem výběr a dala do Archeologických památek... to byla ale práce, raději bych novelu psala... raději chci vašich článků dvacet překladat než jeho jeden.“ NĚMCOVÁ, B.: Čtyři doby. Praha 1974, s. 497. Ak tento Reussov rukopis nebol písaný po nemecky, ale tak, ako väčšina jeho rukopisov — zlou češtinou zmiešanou s revúckym nárečím, je Němcovej výhrada pochopiteľná. K zámené lokalizovania dialektu Starej Huty však takto prísť nemohlo a na objasnenie tejto otázky by sme potrebovali mať k dispozícii originál textu, ktorý G. Reuss poslal B. Němcovej.

¹⁰ Prostonárodné slovenské povesti 1880, 1: Zlatovláska, Mlynček, 1881, 5: Mechúrik — Koščúrik s kamarátmi, 1882, 6: Mrtvý frajer; Slovenské povesti 1858, 1: Zakliata hora, Hadogašpar, Čarodejná lampa, Janko a Macko; uverejnené boli aj niekoľko jeho drobnejšie práce. Tak v časopise Světozor, Příloha Slovenských Novín, 1858 v č. 12 a 21, vyšiel Devín a Holomvár a Zvon Kvirín (Výňatek z rukopisu Reussovho podáva S. H.). V Letopise Matice slovenskej, 9, 1872, č. 1, 2, vychádza z Reussových rukopisov Samuel Tomášik v príspevku Pamätnosti Gemersko-Malohontské. Čerpal z rukopisu Všetky hrady a

kláštore v Gemerskej stolici, LAMS 88 A8 a pravdepodobne z nezvestných dnes rukopisov Uralte Monumente in Ungarn, Die Opfer u. Waffen der Heidnischen Čechen, čo samozrejme je len predpoklad vychádzajúci z obsahu Tomášikovej práce a zo zhody názvov s Reussovými rukopismi.

¹¹ Financovanie vydania knihy ostalo z väčšej časti na G. Reussa, ktorý za ňu zaplatil 400 zl., otec mu prispel 100 zl., bratia a priatelia 85 zl. Keďže v čase vyjedania práce „sklúčená bola horlivosť národná“, minulo sa sotva 100 kusov, za čo autor dostal len 100 zl. Väčšia zásoba kníh sa rozpredala v Prahe; pre bankrot kníhkupca G. Reuss „ani babky nedostal“. ORMIS, S.: Životopis Dr. Gustava Reussa. Sokol, 2, 1861, s. 58.

¹² RIEGER, L.: Slovník naučný. Praha 1868, VII, s. 356; RIZNER, L. V.: Bibliografia písomníctva slovenského. IV, Turč. Sv. Martin 1932, s. 223—224. Medzi Riegrových spolupracovníkov na Naučnom slovníku patrili zo Slovenska S. Chalupka a C. Zoch. HALUZICKÝ, B.: Božena Němcová a Slovensko. Bratislava 1952, s. 15, 145.

¹³ RIZNER, L. V.: c. d., s. 223—224.

¹⁴ V časopise Sokol (Dobš.) v 5. čísle z r. 1861 vyšiel článok M. Luborečského: Na hrobe Dra Gustáva Reussa s bibliografiou, zhodnou s neskorším Ormisovým článkom v tom istom časopise, okrem údajaj: Božo z Čoltova, ktorý chýba.

¹⁵ GALLO, J.: Príspevok k dejinám furmanstva v Gemeri. Gemer, 1, 1973, s. 67—87, pozn. č. 3 a 29. — Letopis Gemerskej stolice z r. 1857—1858 (LAMS Sg.: C 292), nachádzajúci sa mimo reussovskej pozostalosti, som dodatočne mohla preštudovať, za čo ďakujem písomnej informácii dr. J. Gallu a ochote pracovníčky LAMS E. Onderkovej.

¹⁶ ORMIS, S.: Životopis Dr. Gustáva Reussa, c. p., s. 58.

¹⁷ LAMS M 88 D4.

¹⁸ Titul Lasického práce je uvedený tak, ako ho uvádza G. Reuss v svojom preklade. Bližšie o Lasického práci pozri Historia etnografii polskiej. Wrocław 1973, s. 35.

¹⁹ REUSS, G.: Janka Lasického Polana... rkp. LAMS M88 D4.

²⁰ ORMIS, S.: c. p., s. 58. Aký osud stihol túto zbierku rastlín, nie je známe.

²¹ ORMIS, S.: c. p., s. 58.

²² DOBŠINSKÝ, P.: Petor Záboj (Hostinský) Kellner. Letopis Matice slovenskej, 9, 1872, zoš. 4, s. 137—139.

²³ Opis mestečka Veľká Revúca. I—II. 1853 a 1854. Fotokópia rukopisu uložená v knižnici Národopisného ústavu SAV.

²⁴ ORMIS, S.: c. p., s. 59.

²⁵ DOBŠINSKÝ, P.: Deje jednoty mládeže slovenskej do roku 1848. Edícia LAMS, faksimile zv. 3, MS Martin 1972, s. 141.

²⁶ FRANCISCI-RIMAVSKÝ, J.: Slovenské povesti. I. Levoča 1845.

²⁷ ŠKULTÉTY, A. H. — DOBŠINSKÝ, P.: Slovenské povesti. Rožňava 1858, I. Úvodná stať.

²⁸ LUBOREČSKÝ, M.: Posúdenie „Slovenských povestí“ od A. H. Škultétyho a Pavla Dobšinského. Priateľ školy a literatúry, 1, 1859, č. 15.

²⁹ DOBŠINSKÝ, P.: Úvahy o slovenských povestiach. Martin 1872, s. 69 n.

³⁰ Povešť hovorí o dvoch kráľoch, jeden bol Tatár, druhý domáci, usadený na šancách. Po dlhej bitke vypukne za šancami hlad. Kráľ hlad utají a Tatárov oklame tak, že pošle tátoša do rieky Slanej (Šajó) pre rybu, ktorú dá zaniest nepriateľom. Vrecia, v ktorých mával tátoš zrnó, dal naplniť pieskom a navrch nasypal obilie. Tatári videli, že domácich nevyhľadujú, a odtiahli.

³¹ REUSS, G.: Opis mestečka, I., cit. kap. Předdějepisné časy.

³² REUSS, G.: Tamže, kap. Odkud první obyvatelé sem přijeti mohli. Tu i cit. povest o Revúčanovi a Chyžňanovi.

³³ REUSS, G.: Všetky hrady a kláštore v Gemerské stolici. (Ďalej cit.: Všetky hrady.) Predmluva. LAMS 88 A8.

³⁴ REUSS, G.: Všetky hrady. Predmluva.

³⁵ REUSS, G.: Všetky hrady. Muránsky hrad.

³⁶ REUSS, G.: Tamže. Staré hrady (jelšavské).

³⁷ REUSS, G.: Tamže. Hradová (Tisovská Hradová). Povesti pozri ukážky.

³⁸ REUSS, G.: Letopis Gemerské stolice, cit. stať o Krásnej Hôrke (stránky rkp. nie sú očíslované).

³⁹ REUSS, G.: Všeobecný dejepis Sarmatov. LAMS 88 A8.

⁴⁰ REUSS, G.: Jména měst Jazygských a Kvádských. LAMS 88 A8.

⁴¹ REUSS, G.: Všetky hrady. Múrik a Straňa.

⁴² REUSS, G.: Tamže. Múrik a Straňa.

⁴³ REUSS, G.: Všetky hrady, časť O hradoch a kláštérích Gemerské stolici. Tu polemizuje so Šafárikovým názorom o pôvode hradov na skalnatých vyvýšeninách, ktoré Šafárik vo svojich Starožitnostiach, ako uvádza Reuss, považuje za nemecký import a najstaršie datuje do 12. storočia. G. Reuss vychádzajúc z prírodných podmienok Gemera usiluje sa tento Šafárikov názor vyvrátiť.

⁴⁴ V kapitole Politický dejepis napr. píše: „Meno Chorvati bolo obyvateľom Tatier pridané alebo zdedené a pôvodne znelo Karpí a toto meno od hôr Chribských, čiže Chrbov dostali. Stratiac meno Chorvati-Karpí-Karpiani sa stali... Karpaty, čiže Chrbty... Karpí-Chrbtáci...“ na základe tejto etymológie sleduje existenciu Karpov na našom území

až do roku 992. Ide o Slovákov, pôvodné obyvateľstvo, ktoré „v úbočiach tatranských čušiak sa v náhlosti po pokrení Avarov v Panónii do nej vrátili...“ REUSS, G.: Tamže. Kap. Politický dejepis.

⁴⁵ REUSS, G.: Opis mestečka V. Revúca. I. kap. Pohanské náboženstvo.

⁴⁶ REUSS, G.: Tamže. Kap. První obyvatelé.

⁴⁷ REUSS, L.: Bájieslovie drevnych Slovákov. Veľká Revúca 1877, rkp. LAMS M 88 B2.

⁴⁸ REUSS, L.: Maco. Humoreska. 39 strán, rkp. LAMS, M 88 B2a.

⁴⁹ Bližšie o tom pozri URBANCOVÁ, V.: Božena Němcová a slovenský národopis, Slov. Národop., 22, 1974, s. 651 n.

⁵⁰ REUSS, G.: Května Slovenska. Ban. Štiavnica 1853, úvod.

⁵¹ REUSS, G.: Já jsem jen látku. LAMS M 88 A7 — úvodné časti. Pozri ukážky pripojené k štúdiu.

⁵² Pozri o tom URBANCOVÁ, V.: Vlastivedné a národopisné dielo Gustava Reussa. Gemer, 2 1976, s. 9–56.

⁵³ REUSS, G.: Hvězdověda, čili životopis Krutohlava, co na zemi, okolo měsíce a slunce skousil a co o obežnicích, vlasaticích, původu a konci světa znal, chýřečná rozmluva. 1899 a 1856. LAMS, 88 A.

⁵⁴ DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodní obyčaje, povery a hry slovenské. Turč. Sv. Martin 1880, s. 13 n.

⁵⁵ Obraz občanského života na Zdychavě. Leta 1855 a 1856 vyprává Dr. Reuss ve Velké Revauci. LAMS 88 A8. Rukopis má 51 strán a 15 kapitol: Syr, Štefkov dielik, Parahún, Prvý večer v stodole. Murárstvo, Druhý večer na dieliku, Pokuta, Všeobecná porada, Horár, Kubej Maco, Oddych, Tretí večer na Štefkovom dieli, Štvrtý večer na Štefkovom dieli, Na druhý deň, Rozmluvy, Deje, Ostatní večer na Štefkovom dieli.

⁵⁶ REUSS, G.: Opis mestečka V. Revúca. I. kap. Zdravopis.

⁵⁷ Pozri o tom príslušné časti práce: URBANCOVÁ, V.: Počiatky slovenskej etnografie. Bratislava 1970.

⁵⁸ REUSS, G.: Opis mestečka. I. kap. Zdravopis.

⁵⁹ DOBŠINSKÝ, P.: Deje jednoty mládeže slovenskej, c. p., s. 30, 31.

⁶⁰ ČAPLOVIČ, J.: Slowaken in Ungarn. Hesperus, 1818, s. 49.

⁶¹ V polovici 19. stor. na niektorých miestach patrilo k učiteľovým povinnostiam okrem normálneho vyzváňania zvoníť aj „proti búrke“, za čo napr. v Bijacovciach dostal od občanov 20 snopov jačmeňa a ovsá. Bližšie pozri JANEK, J.: Učitelia na Slovensku v 19. storočí. Vlastived. Čas., 24, 1973, s. 142.

Pri štúdiu národopisných materiálov z 19. storočia nemôžeme sa vyhnúť úvahám nad spôsobom ich sprístupňovania širšej vedeckej a odbornej verejnosti. Mnohé z týchto materiálov, najmä keď ide o rukopisy, sú dosť ťažko prístupné a navyše, ako napr. údaje v Reussových prácach, rozptýlené v celom texte, takže každý záujemca by pri ich hľadaní znovu musel prejsť celým často niekoľkostostránkovým materiálom. Táto skutočnosť sa prihovára za uverejňovanie textov. Iná je otázka materiálov prístupnejších, hlavne z novín, zborníkov a pod. Tu treba uvážiť skôr formu ich evidencie, pomocou ktorej by sme tieto údaje dostali do obehu našej vedeckej práce.

Pri našej dnešnej nevyhnutnej tematickej špecializácii treba uvážiť aj formu uverejňo-

vania nedostupných materiálov, pričom sú dve možnosti: 1. Uverejniť materiál v takom poradí, v akom ho autor koncipoval, pričom ide často o systém náhodný, 2. členiť materiál podľa nášho dnes zaužívaného triedenia, ale vo väčších tematických celkoch. Prílišné rozdrobovanie údajov by mohlo mať totiž za následok ich nejasnosť a nepresnosť. Za druhú možnosť sa prihovára jednak to, že takto usporiadané údaje dajú sa ľahšie použiť pri ďalšom tematickom spracovávaní a ďalej preto, že pre samy dejiny etnografie sa takto vytvorí základný prehľad o dobovom tematickom zameraní zberateľov. Práce menej prístupné by bolo možné uverejňovať takým spôsobom, ako ich uverejňujeme v tejto ukážke. Prístupné údaje by sa mohli evidovať takto:

Autor	Bibliograf. údaj, miesto uloženia, strana	Tematické zamerania práce, napr.:			
		zamestnanie	sídlné formy a bývanie	rod. a spol. život	zvyky

Tým by vznikli prehľadné tabuľky autorov, materiálov, miesta ich výskytu a zároveň tematických skupín.

Tieto údaje musí predchádzať štúdia s celkovou charakteristikou a hodnotením autora i jeho práce. Sama štúdia môže byť potom odbremenená od veľkých faktografických blokov materiálov a môže sa zamerať na sledovanie celkového vývoja problematiky, teoretickým a metodologickým otázkam. Vzhľadom na to, že materiály z 19. storočia budú slúžiť širokému okruhu bádateľov, bolo by prospeš-

ZAMESTNANIE

Obraz obč. života na Zdychave

Na Zdychave, v bočnom údolí muránskej doliny ležiacej obci, bol zvlášť od ostatných 10 biednych rokov ročite z jari ten obyčaj gazdov, dolu do Revúcej zísť, a na ovce svoje, po 10–12 zl. V. Č vybrať, pod tými podmienkami, že za 10 zl. je ovca na veky kúpená, od ktorej sa ročite 10 ft. syra vyplácať má. Zámožnejší tedy Revúčania, zvlášť ale takí,

aby sa k tomuto návrhu vyjadrili. Ako ukážka môže poslúžiť materiál G. Reussa.

Záverom poznámka k transkripcii materiálov G. Reussa: Jeho práce sú písané po nemecky a nesprávnou češtinou, silne premiešanou slovenčinou s prvkami miestneho dialektu. Nemecké texty som preložila do slovenčiny a vzhľadom na kvalitu jeho češtiny považovala som za správne preložiť aj jeho české partie do slovenčiny s tým, že slovenské a nárečové časti ostali neporušené, aby sa čo najmenej zotrel pôvodný charakter textov.

ktorí pre druhé zamestnávajú sa ovčiarstvu oddať ani sa zaoberať nemohli (str. 3):

zakúpili si niektorí dľa možnosti po 2–10 ba i 30–50 dojak, od ktorých ročitý svoj výplatok dostávali. (Str. 4)

Okrem gazdovstva sa oni ešte za uhliarov dávajú, zriedka v mašách robia, uhlie vozia a rudu zo Železníka, drevo. Tak odpredávajú

seno, niekedy aj hnoj (20 kr. ...) ktorý dolu do Revúci zväžajú. Druhý obchod nevedú. Ich ženy odpredávajú maslo, vajcia, syr, bryndzu a ryby, zriedkavejšie hydinu. (Str. 48)

Takýto je občiansky život na Zdychave. Ledva že sa prvá jar otvorí, orie sa a seje, kope a sadí. Stáda oviec a kráv blečí po pastvinách. Gazda sa svojim gazdovstvom zaoberá: orie, seje na koňoch, na voloch, kosí trávu, pestuje ovce na košiar. Jeho žena a deti sadia, okopávajú, plejú, nosí jedlo do vzdialených stodôl, žne, a matka opatruje svoje nemluvniatka, šije na deti, varí jedlo, slovom najviac len domácnosti žije. Ona seje ľan a konope a ona sama ho i trhá, ráfká, rosí, namáča v močidlách, na trliciach tre a češe. Tak zbiera klky a pazderie do Zdychavy hádže. Z čistého ľanu pradie na kúželiach nitky a tieto tká na konce plátenné. Z plátna šije košeľe, gate pre svojich.

Sám muž na seba ponechaný, väčšinu svojho náradia sám ustrojuje. Tak kolesárovi pomáha kolesá, oje atď. vyrobí, kováčovi obruče a iné potrebné veci pribíť. Pluh si sám hotuje. Pri koňoch namiesto povrazov retiazky potrebuje a podivuhodná vec, že v celej obci nenájdeš žinky alebo povrazu. Namiesto nich všade sa hůžva upotrebuje. Na bič švihár si v Revúci kupuje, tak ako aj pipku, ktorou zapeká. (Str. 46.)

Práve sa mrkalo, keď zo všetkých strán na Števkov dielik, po prácach rozptýlení občania sa do stodôl svojich zhromažďovali. Len niektorí mladíci, alebo ženy majúce v obci inú prácu, dolu sa vracali. Ten kone šiel pásť, onen voly nakrmíť... tá zase k deťom doma celkom na seba nechaným alebo k nemluvniatku dávno vyhladlému odchádzala, ich nakrmíť. Táto tu kráčala rýchlo pre iných chlapcov čír s bryndzou doma uvariť, alebo rezance pristrojíť, alebo iná zas pre zásobu jedla ponáhľala, aby v zajtrajší deň nič neschádzalo. (Str. 6.)

Opis mestečka V. Revúca, II.

Výživnosť V. Revúčanov

Predovšetkým sa živia remeslom a len málokedy a len najbiednejší nedávajú svojho syna vyučiť remeslu. Hneď ako vie počítať a čítať prijme sa za učňa a potom ako tovaryš odchádza najčastejšie do Soboty, Miškovca, Debrecína zriedka ďalej. Keď sa vráti, prijme sa do cechu a na to nasleduje ženba. Vyučujú sa:

1. Čižmárstvu — tých je veľký počet. Šijú len pre samé mesto a málokedy je ich vidieť na iných jarmokoch.

2. Garbiari — u nás kváškári (od koža—kožiar). Tých je tiež mnoho, bývajú pri Zdychavke, kde majú svoje dielne. Majú cech a patria k majetnejším ľuďom (ďalej na str. 108—114 stručný výpočet ďalších 16 remesiel a zamestnaní, záverom roľníctvo, včelárstvo a záhradníctvo). (Str. 107)

SÍDELNÉ FORMY A BÝVANIE

Roľníctvo. Skoro každý má svoje zemičky. Sadí ľan, konope, kromple, žito a iné veci. V poslednej dobe sa kukurici darí. Remeselník často robotu pre obrábanie svojich rolí odkladá. Zato sa remeslá nedaria. Žije každý, ako môže. (Str. 114)

Obraz obč. života na Zdychave

Povyše obci Zdychavy — ktorá inak z obecných sedliackych chalúp a domov pozostáva, vedie cesta hore dolinou až po takzvanú Hutu. Toto údolie je také zúžené, že pozostáva len z riečišťa (s. 4).

... a na výšinách stoja dookola v hromádkách stodoly, odkiaľ Muránsky hrad, jeho šance, Cigánka, Stošky, Klak — tu naproti Javorinky, Homoľa; tu zase Čierna, Kyprová, a tu zase Srnjeckého a Krivého potok bolo vidieť... (Str. 5)

Od Kučerových stodôl na strelenie, hore vyšie na Števkovom dieliku sa iné stodoly nachádzajú. Z týchto jedna, Martinovi patriaca, bola s inými dvoma na spôsob polkolesa tak postavená, že ich zadná časť k severu, bez všetkých okien a dverí bola obrátená; naproti na juhu všetky okná, dvere (nečit. slovo) atd. bolo možno vidieť.

Odtiaľto hneď zase k juhu leží osamelý štvorhranný domček, s jedným okienkom k stodolám obráteným, a to zase na juhu jednotné, mocné drevené dvere.

Keď niekto vstúpi do takéhoto stodolného príbytku — naproti dverám uvidí slovenskú pec s koškom, s niekoľkými pokrývkami, drevenými ložkami, rajnicami a rajtopmi. Pod lavicou pri peci leží a (aj) na nej vedro. Po jednej strane peci sú dosky rozložené, na ktorých jak v zime tak v lete dočiarajú (nečit. slovo) bača, chlapci a parobci spočívajú. Na protivnej strane sú lavice rozložené. Toto je všetko bohatstvo domu na dieliku. (Str. 14) ... V zime sa tu hlboký navalí sneh... a keď sa sneh roztopí alebo keď sa vylejú potoky... ktoré skoro zamrznú, nedá sa ani na koni prejsť, ani pešo. Takto ubytovaní Zdychavci sú na svoje domy a stodoly obmedzení.

Jedna časť z nich cez zimu prebýva vo vzdialených a roztratených stodolách, od obci, a to so všetkým svojim majetkom: s ovcami, volmi, kravami a koňmi, takže celé týždne

časom prichádza k nemu, aby mu jedlo a iné nezídu dole, ba aj cez celú zimu a len žena potrebné veci doniesla. Ako často sa tu s vlkami potýkať musia, každý predvidí. Jeho požívať z mlieka, čiru, kromplou, kaši a inej strovy, z čierneho chleba, niekedy aj slaniny a mäsa. Nápoj voda a pálenka.

(Str. 47)

Ako v stodole, tak to aj v obci vyzerá. V zime je všetko sústredené v jednej izbe, a tu sú kloky aj husy nasadené, jahniatka sa (ne-čit. slovo). Cez zimu ale staré slovenské pece nedávajú také teplo, aké by bolo potrebné. Keď sa koch odká, zima prichádza, keď sa zatká, je smrad. Plané okná a dvere neodolávajú urputnej zime a ani ich odev ich od nej dostatočne nechráni. (Str. 48)

Opis mestečka V. Revúca, I.

(I, str. 43)

Teraz nasleduje vykreslenie bydlíšť pospolitého ľudu (vo V. Revúcej). Už polozenie domu smerom bočným niečo nepríjemného poskytuje. Aj keby to bol najkrajší dom, takouto nesymetriou sa všetko kazí. Na predku sa nachádzajú dva úzke a malé obloky. Na obločné sklo sa ale v zime mach prikladá, dupľované obloky chýbajú. Nad oblokmi strmé čelo dachu tvorí trojuhol, ktorý je tiež valkami vyložený, nad oblokmi šikmo niekoľkými radmi šindlov od hlavného múru domu je (t. j. dach) oddelený. V tomto trojuhle sú jedna alebo dve diery, z ktorých kosa alebo baba spolu s kvakou trčí.

Odtiaľto sa budínek v tej istej šírke a výške, slovom veľkosti nazad fahá, až humná so zahradou nastupujú. Jeden takýto dom si mnoho gazdov zhotovuje a to tak, že rôzne čiastky domu zjavne poskytujú už zovnútra rozdielných gazdov bydlíšte. Už aký gazda, taká aj vnútorná čistota. Kto je majetnejší, je čistejší, ten si aj budínek lepšie zaopatrí. Aký rozdiel je v domoch, taký aj vo strechách. Tam tečie a sused má v dobrom stave dach.

Väčšina domov je z válkov stavaná. Veľmi zriedka drevený uvidíš, najmä maštale a stodoly, hoci aj stodoly a stajne sú z válkov stavané, zvlášť tie mohutnejšie. Za bydliskami obyčajne malá záhrada nasleduje, potom stajne a na samom zadku stodola a za stodolou stromové zahrady a voň z mesta ku gruntu prináležajúce role, lúky patria. Predok dvora zväčša nie je ohradený, len u majetnejších je tomu tak. Pri mnohých gazdoch je nečistota. Každý susedovi vylieva pod nos. V týchto dvoroch len zriedka najdeš sliepky. (Str. 43)

Opis mestečka V. Revúca, II.

(II, str. 43—45)

Meštianske domy sú stavané podľa bohatstva toho-ktorého a všeobecný ich popis sa podaf nedá. Radšej pristúpme k chyžiam obecného ľudu.

Zväčša jeden každý gazda má chyžu a komoru. Skôr ako sa do nich vstúpi, malý pitvorček nastupuje, vedúci na ľavo od izby a na pravo do komory. Keď vstúpiš do pitvora, nájdeš ho hlinou vymazaný a uvidíš naproti sebe dvere, ktoré vedú do izby a komory. Povyše izbových dverí uvidíš diery do pece. Izba, čiže chyža je obyčajne štvorcová. Hneď pri dverách je pec, ktorá zaujíma takmer štvrtinu izby. Vpredu pod kochom je vatra a pri väčšine kochov na boku sa kôšok hore fahá. V čase priadok sa tu šušky namiesto sviec pália. Pod pecou sa všetko jedlo prichystáva, t. j. nad ohništom, čiže pod kochom. Druhé čo do očí padne, je v náprotivnom uhle postavený starý 4 uhlatý stôl. V ňom nájdeme nože a chlieb. Na ňom sa modlieva a je. Okolo stola a vôbec okolo stien nájdeš drevené lavice. Pri peci, hneď od dvier je tiež lavica, na nej vedrá a pod ňou šafle. (II, str. 43—45)

Naproti peci od dvier je jedna postel, a pri nej obyčajne polica, na ktorej misy, hrnce, drevené ložky a iné potrebné náradie uvidíš. Nad stolom je iná polica, s čistým, starým všemožným náradím, ako krčahy, cínové taniere, poháre atď. Tu i tam ešte almaru nájdeš. Obyčajne u starých v uhle proti stolu stojí trojuhlatá almaria na lavici. Tam sú knihy, peniaze a všetko, čo lepšie. Je to opravdivá pokladnica. Pri posteli, alebo radšej nad ňou je na 4 motúzoch, trakoch, o hradu pripevnená kolíska pre novorodené deti, ktoré v nich matere usilovne kolíšu. Dvere sa motúzom otvárajú. Toto u všetkých stojí. Zriedka že by izby boli inakšie zariadené.

Kde takáto pec na kúrenie sa dnu nachádza, tam sa z pitvora, čiže z kuchyni kúrieva a tu sa na ohnisku varí. Vnútri vtedy sú namiesto pece kachle, inak tiež pec zvané. Vo väčších a priestrannejších izbách sú aj dve-tri posteľe. K tomu ešte pristupuje, že aký je remeselník, tak je aj vnútro jeho domu usporiadané. Keď je majiteľom čizmár, tak sa oblok pre varštat hodí, pre krajčírka iný stolík tiež pri okne stojí.

Naproti izby je komora, obyčajne taká tmavá, že v nej nič nevidíme. Keď aj akési svetielko do nej padá, tak nie cez oblok, ale úzku, štvorcovú škáru. Tu gazdiné všetko udržujú: zimné šaty, svoju ládu, slaninu, maslo, všelijaké drevené náradie, lopatu, šafle, koryto a i. Niekedy sa tam aj postelisko nachádza. Samozrejme že v lete sa inak býva ako v zime. V lete sluha, alebo sluhovia, alebo synovia pri statku na šope alebo v stajni

prenocujú a len ješ' prichádzajú. Deti v zime i v lete okolo matky na peci a laviciach spávajú. Gazda sa buď do komory odoberie, alebo v izbe ostáva. Keď má dcéry, idú tieto do komory spať. V zime sa to všetko obráti. Pec je najväčší poklad pre domácnosť. Tam celé ložiská detí, neviest, dcér a synov nájdeš. Tu i tam okolo nej aj sluhovia sa uložia. Môžeme si predstaviť, ... keď nevesta zľahne, aký štabarc, nepokoj, nakazený vzduch prevládať musí. (II, s. 43—45.)

Možná nebude od vecí keď pripomeniem aj to, že v týchto budinkoch ako pitvor, tak aj chyža a komora sú len hlinou vymazané. Po stenách niekoľko obrazov visí, tu vidíme Jánošíka so Surovcom, tu svätých, inde jar, leto, jeseň, zimu v podobizniach panien, ba často Európu, Áziu, Afriku, Ameriku a Austráliu. Povala je upevnená hradami, ktoré hlavná hrada drží, krížom postavená. Na nej sú rozličné nápisy, napr. Anno 17 etc., kto staval dom atď. Na hrade nájdeš staré knihy, bibliu, tranoscius, funebrál, atď. Zatiaľ sa mi nepodarilo nájsť nejaké starodávne spisy.

ODEV

Obraz obč. života na Zdychave

Jeho odev záleží z hrubého bieleho súkna, kabanice a nohavíc. Driek má otočený opaskom s ocieľkou, práchnom a nožíkom a začkóvom. Košelové rukávy sú celé široké a na chrbte značne je košela skrátaná, takže jednu časť z neho vidieť nezakrytú. Obuv jeho záleží z krpcov, ktoré si sám pristrujuje, pričom si onucami celkom až po kolena remenami obvinuje nohy. Na hlave má široký kapap.

Tak aj jeho žena je jednoducho oblečená. šatka cez šiju fahaná a na kríži je zviazaná. Jednoduché sukne. Obuv čižmy, alebo boso chodí. Zriedkavejšie krpce potrebujú pre ostré kamene.

(opis odevu „Hroncov“) (Já jsem já...): Vokol pásu majú hrubý a široký opasok. Za týmto valaské, olovom vykrášené nože, spolu s pištolami vynikali. V ruke ostré, vykrášené valašky... Krivolakým spôsobom barevnými strokancami boli krpce o ľahučké nohy upevnené, tak i ryzými gombičkami vybité klobúky okrašľovali ich hlavy. Škoda, že na zeleno farvená košela lepšie neukazovala rovný vzrast výtečných valachov. A ešte teplé cedidlá, do ktorých blačiace jahniatka vkladané bývajú, musia ich boky ovievať. (Str. 46—47)

ŽIVOT V OBCI

Nariadenie o stavbe domov

Obraz obč. života na Zdychave

„... predstúpil syn Kučerákov vrvaci: „Otče, už nám dom chcú burtat!“

„U hroma, kdo a ako? aj sto hrmenou! toho by som rád vidieť?“ „Tu máte list od rychtára, aby ste si prečítali“

„... čert po takých rozkazoch... veď doteraz som si vystaval tam, kde som právo mal a vôľu k tomu, kto by mi tu smel brániť dom si vystavať?... A čože rychtár vravel?“

„On zakázal razom války ďalej klásť, rozduril murárov a že podľa rozkazu sa celý na grunte vybudovaný budínok rozemať má“.

„... „Bohu prisahám! na... ja na všeckú takúto spravodlivosť i na jeho rychtárskou hlavu“... rozhnevane odpovedá Kučerák Kubejovi“.

„Nie tak Jano, nie... povedz že, ako sa to stalo?“

„... To vieš, že už ľaňjšieho leta sa mi dom váfal, aby som ho tedy jak-tak upevnil, chtiac ho podvihnúť, za pálené som s 30. chlapmi ho podvihoval. Keď zdvihneme jednu čiastku domu, na miesto porušených brvien som chcel múrom upevniť dom. Tu sa my hneď z jara chystáme do práce—čert vie ale čo sa stalo... celý dom klesol a nás všetkých pobíť mal... Čože tedy robiť? Nechal som dom rozváľať a na môj dušu, bez peňazí nový staval. Zavolám murárov, práve mi ho za 200 zl. š. vystavať chceli...“

„... že dľa zákona od strany jedného suseda 3 a od druhého zase tri siahly dom sa budovať môže, tedy v prostriedku, inak ale nie. Zákon je to múdry... keď vypukne požiar, oheň lepšie uhasíme“.

„Môžeš ty nie na 3 siahly jeden od druhého, ale i na dva i tri strelenia jeden dom od druhého postaviť, predsa keď vypukne oheň na vyšnom konci, celé údolie zhorí... na tri siahly! Nevieť ako a kde na Zdychave? Kdeže tu máš v celej obci na tri siahly rovínu?... či všetky naše domy neležia na dachovej strmine?“ (Str. 11—13)

Komasácia

... — Po dlhom očakávaní predložil richtár písmo pred obec, že vraj to je rozkaz od súdu pánom notárom sem zaslaný, podľa ktorého sa náš chotár pomerat' má. Tak my máme dať chlapov — príležitosti rozličné a že panstvo, vraj, dá inžilírov. Potom i to tu stojí, že keď to nespravíme, pokutovaná bude obec. Na tieto neočakávané slová rychtára celý zastup začal hlavou krútiť a rozhovor vždy silnejší sa vzťahal.

„Ej Bohu prisahám! nech si merá chotár kdo chce, my aj pri nepomeranom zostaneme, ako sme doteraz žili“, vraví jeden polgár.

„Tak i naši otcovia žili a aj my tak chceme“, dodá iný.

„Kto chce, nech si sám lancuškou pomerá zemičku, alebo lúčku. Čo by sme si my darobné kelčíky sporif mali, my sme chudobná obec — a k tomu prečo a načo, nám k ničomu neslúži pomeraný chotár...“

— Čujme, čujme pána vicerichtára!:... „Už laňajšie kelčíky my platíme! Tem pán inžilír z Revúci nám ešte vlni takto povedal: dľa zákona že my vraj musíme dať 6 chlapov a príležitosti — a panstvo že dá inžilírov. Čože sme vyhrali?... Lanajší p. rychtár ešte odhováral našich aby od 30 grošov nešli do práci. Tieto kelčky už teraz obec trpí. No vidíte, kde sme zašli?...“ Týmto a podobným hádkam konca-kraja nebolo. Sám richtár nevedel tiež rozhodnúť vec a nevedel, čo počať... „Ponevadž nevieme ako stojíme, dočkáme sa istejšieho práva“. (Str. 20)

„...od toho času, ako tí inžilíri vstúpili do obci, vŕsecko nám naopak ide. My všetky ortáše utratif máme? Čože bude z nás? Tak to už ani chalupu, ani stodolu, ani bydlisko ani kus kúta nemáš mať na svete? Tedy milá moja stodola — už aj teba utratif mám?... Aj, to sa veru nikdy nestane, čo sa 50 krát táto stodola prepadne. Kde som sa zrodil, tam chcem aj kosti zložiť...“ (Str. 25)

„Chlapi, sem sa, — dnu sa — do komory ta stolík o tento tu oprite.

I šablu ta môžete odniesť?“ prehovoril celkom domordovaný z meračky prichádzajúci hlavný merič a vrhnúc sa na lavicu pred stolom vo vicerichtárovom príbytku, pot z tvári utieral. „A pušku, kde odložiť?“ pýta sa Martin z Revúcej.

Filka ta do komory...“ (pozn.: filko = theodolit, puška-šabla-; u oboch posledných termínov nie je vysvetlenie.)

— Pod pieckou sa pečeňa na rajnici pražila a škvrkala, a do hrnca sa halušky sypali, kde horúca voda blblotala. Medzitým domáca gazdiná zakryla stôl a krem čierneho chleba, 2 tanierov a nožov, nič viac nebolo vidief. „No gazdinka, pečeňu a halušky, čo?“

„Pravdaže to“ odpovie ona.

„Akože inak“ a v tom už pečeňa na stole celá učadená sa poskytovala. Za zhoreninou celá izba počala páchnuť... Meriči pravda, čo mali robiť, k zlej hre len dobrú tvár ukázať“...

— Nato sa nadvrtnúl richtár, lebo zvedel že sú už doma a o dôležitej veci bolo ešte rokovaf. (Str. 28)

„Čože nás tak obzeráte? pýta sa jeden richtára.“ Ako by ste človeka nikdy neboli videli.

„Snád sme vám nie po vóli“ dodá tretí. „Ej bysfu svete“ odpovie mrzute richtár, „čože sa už od dvoch rokov toľko sem vláčíť ráate, však vy ho (chotár) už i skackajúc bol pomerat“... (Str. 29)

— Skoro nato sa traja polgári a richtár ustanovili a sadli si na lavicu. Za stolom sediaci hlavný merič naposledy začal takto: „Už ste aj vlni skúsili, že sa Váš chotár pomerat musí. Tomu darmo budete odporovať a darmo sa v horách skrývať. To sa podľa cisárskeho zákona stať musí. Vlni, že ste poručníkov nechceli dať, — teraz ich vy budete platiť. Lepšie vám a lacnejšie vypadne tak, keď vy každý deň 4 poručníkov za radom ustanovíte a krom toho ešte aj príležitosti dáte“.

Predstavení obce sa škrabali a jeden sa za ucho šklbal, iný si kalap obracal, tretí sa s palicou na zemi hral.

„Už to aj ja tak myslím, povie vicerichtár, že keď sa ráz musí stať, aby sme tým väčšie kelčíky usporili, dajme za radom poručníkov.“

„Dobre, dobre dobrí ľudia — ale hľadte potom už aj nato, aby ste to zase tak neuskutočnili ako vlni pred súdom, keď sa vás pýtali, že prečo ste do hôr zutekali, „zato že hory blízko boli“. Tak som ja prinútený sám si najaf a kelčíky budú vaše — lebo my váš chotár ani za 10 rokov nepomeriame. Čo o tom myslíte Polák? Tento... odpovedal nakrátko „veď hej, ale neviem, či nám to dobre vypadne“... Vicerichtár prevzal reč: „Veď ja, aj vy pán richtár všetko učiníme, ale nás títo parobci nechcú poslúchať, ani celá obec — čože my tu bez moci počneme, keď nariadenia zase sa kamsi podejú... — ale ešte za tie foršpony, to mi nejde trocha do hlavy. Tie by nám slávne panstvo odpustif malo, keď dáme tých poručníkov. Kdeže my nájdeme príležitosť, zvlášť vtedy, keď po poliach sú všetci roztratení“. „Já vám po predku poviem, 5—6 hodinami, kedy sa ustanovif má, tak napríklad zajtra večierkom do Revúci odídem a aj filka povezieme. Všetci hlavou krútili. „Predsa my to len nedovládzeme“ preriekol polgár. „Keď nedovládzete, dokončte si pred súdom“ bola krátka odpoveď hl. meriča. (Str. 30)

Učiteľ — občania

Na ceste pod Vyšnou Zdychavou, práve na tom mieste, kadiaľ sa asi z 30 siahového strmého vršku jedna časť hólneho potoka (Bukovina zvaného) skokom a 3—4 siahovým vodopádmí dolu melie, zoskupili sa niektorí občania dovedna, medzi ktorými sa aj pán rektor nachádzal. Už hneď od začiatku zijdenia sa bolo akési karhanie spozorovať, čo na učiteľa mierilo.

„Ej pán rektor! Vy by ste sa v takom búrli-

vom čase statočnejšie držať mohli a trínať mali a keby nás všetkých nebezpečenstvo bolo zachvátilo, ktože by bol zodpovedný býval?“ preriekol jeden z občanov karhajúc rehtora. „A keby nás horúci hrom bol podpálil, a to len pre vašu lenivosť a nedbalosť“ dohovárať mu druhý.

„To druhý krát nezabudnite, lebo zle obsto-
jíte. Keby ste hneď boli sa prichytili, mohla
búrka byť odstránená, ale vy ste si to dáko
nijako hore nebrali“ zamieša sa tretí.

„Ale pozrite sa gazdovia — počne sa rehtor
vyhovárať a vymlúvať, — včerajšia víchrice
sa tak v náhlosti strhla, že ja meškajúc u Ďura
od Zápol pod vrškom, kým som hore vy-
behnúl, aj ja sám som celkom až do košeli
premoknúť.“

„To pravda je, ale ste si nos tam hore držať
mal, obzvlášť keď sa také hromobitie strhu-
je“ naznačil jeden z nich.

„Však som nie pán boh! aby som bol vše-
vedúci, čože tu v tejto úzkej doline aj po
predku uzriete, odkiaľ nám búrka hrozíť bu-
de? A potom ledva že sa prvý scedil, už som
o dušu na zvonici vyzvával.“⁶¹

„Mali ste na všetkých zvoníť. A nás tým
v dlhotrvanlivom nebezpečenstve nenechať“.

„Tak je, pre vašu nedbalosť a ľahostajnosť“.

„To druhý krát nech sa nestane“ zavŕši jeden
a sedliaci odišli preč, nechajúc rehtora na
seba samého.

Pred tým dňom totiž sa razom, jak v Revúci
tak i inde (r. 1856 v júniu) prudký prívál
strhnul a to v tak veľkej rýchlosti, že i tí
najbližší, k chalupám alebo k domom bez
obnaženia prísť nemohli. Upozornenie sed-
liaka, že prečo na všetkých negrnľotal, sa
v tom kotví, že Zdychavci len dva zvončoky
majú.

Tak sa starý, nevládny a namrzený rehtor
pobral zase hore chodníkom, popri vodopádu
vedúcim, hore na vrchol k túrnici, a do prí-
bytku svojho. (Str. 42)

Zavretý richtár

(Str. 14)

„Či to viete už Martin gazda, že nám richtára
chceli okovať do pút a že ho do Revúci od-
vliekli?“

„Čo, richtára, začo a prečo?“

„Sám som bol pri tom, keď mu četníci chceli
putá železné na nohy zakladať“ pokračoval
ďalej Kubo ktorý prišiel z obci „On sa vy-
hovárať, prosil, že je nevinný, že nič zlého
nespáchal, že on to inak myslel — ale to
všetko nič nepomohlo — len stúpaj; a tak
snať ešte aj teraz dolu do Revúci stúpa!“

„Do všetch striel hrmených, kýho čerta? Však
on nič neprevinil! tak začo ho odvliekli?“

„Že sa pánu kráľovi rúhal“

„Pánu kráľovi, kedy a ako?“

„No vtedy, keď ten pán bol tu zo Soboty
s tými bielymi chvostičkami pod ušima. —“

„Dnes tri týždne, keď sme do občianskej izby
boli zhromaždení, vtedy myslíš? Vtedy, keď
nám ten pán reč držal, aby sme pánu krá-
ľovi požičali? vtedy keď nám sľuboval, že
už len dvacatníkmi sa bude platiť, vtedy,
keď sme odpovedali, že nemáme nič! a tak
že nemôžeme nič dať pánu kráľovi, ani mu
nič požičať... vtedy, keď nám nakoniec roz-
kázal že musíme dať toľko a toľko, tak prav-
da sme sa krížikmi podpísali, čoby neviem
koľko bolo bývalo, vtedy myslíš Kubo, že by
sa bol pánu kráľovi rúhal? (Str. 14)

Zdychava

„Či sa viete na jeho slová rozpamätať, keď
začal tomu pánovi zo Soboty za tú pôžičku
pánu kráľovi rozkladať, že my máme dosť pa-
pieru v Revúci a inde, a že my ho pánu
kráľovi kúpime, nech len on naloží cedule
tlačíť, že tak aj my, aj náš pán kráľ dosť
peňazí mať budeme. Za tieto slová vraj, že
sa pánu kráľovi rúhal — ho chytili a do Re-
vúci odvliekli“.

Ách bože! veď on len ako sprostý človek
myslel, a len svoju domnienku vypovedal, čo
by sa on tam bol chcel pánu kráľovi rúhať.
„Už tomu nie je inak, toho veru vlečú“. (Str.
15)

ROZPRÁVANIE ZO ŽIVOTA

Zbojník a hájnik

Obraz obč. života na Zdychave

Prihodilo sa to v Uhlárskom údolí, hneď po-
vyše Števkovho diela ležiacom, kde niekoľko
stodôľ podobných Števkovským bolo vidieť,
v náramnej horúčave sa neznámy muž až
po päty ozbrojený, k bačovi psárku robia-
cemu, na košiar priplichtil. „Tomu zas keby
dojka“ pomyslel si bača a bokom zazerál na
približujúceho sa neznámeho zbojníka, ale
v svojej práci ďalej pokračovať neprestával.
Na to sa zbojník opatrne približoval ku ko-
šiaru a obzeral všetky kúty košiaru. Keď
spozoroval, že je bezpečný, pristúpil ako ku
známemu bačovi bližšie a odložiac pušku na
bok povedal:

„Bača, prišiel som vám pomáhať, či žinčica
bude?“

„Bude, bude! odpovedal onen, — len počte
za mnou, tu ku košiaru, hneď nadojíme.“

(Str. 23)

Tak sa pobrali spoločne ku košiaru a začali
dojiť. Nejaký čas končili prácu pokojne a ti-
cho, keď razom zbojník na protivnej stráni
brehu spozoroval k ním sa blížiaceho pan-

ského horára v zelenom rúchu oblečeného a puškou ozbrojeného.

„Hah! sto hrmenou sa tomu do materi bilo“ a v tom skočí od dojky, poponáhla sa do koliby a schytí pušku, na 100 krokov približujúcemu horárovi, od koliby zastal:

„Stoj, stotisíc paromov do Tvojej duši, stoj, lebo strelím“ okríkne ho.

Horár za (nečit. slovo) a zostal stáť.

„Ako sa len pohneš, hneď ti guľka v tele. Nepohneš sa potiaľ, kým sa ti neohlásim“! zakričal strašlivo zbojník na horára.

Ten sa celkom preľakol a len „dobre“ odpovedal.

„No! veď tak, lebo hneď tu kosti necháš!“

Vtom sa zvrtnul zbojník, vstúpil do koliby a odložiť pušku, dočkával baču, kým nepríde. Tento sa skoro vrátil, vzal kotol, naplnil ho mliekom a na sochu zastrčil. Pod ním zapálil bystrý plameň, až v kotli blbotať začalo.

Kým sa žinčica pripravovala, horára strašlivé myšlienky napadli. Stojí na tom mieste a nevie, čo si počať. Keď postojím — myslí si, snáď smrti ujdem —, keď ujdem, guľka ma dohoní. No! veď aj ja mám nabitú — hm! ale predsa, to nie je žart, s odvážlivosťou sa potýkať! Tak rozumkoval na 100 krokov od koliby stále stojac, horár panský. Medzitým, už takmer od hodiny unavený horár, sadol si na pažiť.

Vtom vyskočí zbojník von z koliby s natiahnutou puškou a zahrmlí „či nestojíš? sto tisíc sa ti bilo, naráz si sym smrti!“

Preľaknutý horár, chtiac, nechtiac razom skočil a ako socha sa postavil na predošlé miesto. „No tak, lebo hneď ináč si počneme“ zahrmlel zbojník a vnišiel žinčicu srbaf.

Čo mal horár robiť — osudu sa poddal a stál ako stĺp už vyše dvoch hodín na vyznačenom mieste. Slnce náramne pripekalo. (Str. 22)

Už mu ide do zúfalstva, tak dlhý čas v úzkostiach smrti tráviť, a aký to ešte môže mať posledok? Čože, takému zlostníkovi kohútik spustí — ach! a ja sa v prachu válať môžem! Už ma tu len sám pán boh zratuje. Ale či tak — či tak — všetko jedno — poručeno bohu! a v tom najväčším skokom sa pustil hore Uhlárskym údolím. Zbojník za ním s natiahnutou puškou. „Trub, nie aby dolu bol utekal, ale hore, — hovädo panské“, zamrmľal zbojník a zastanúc si na lúčinu očakával horára, pokiaľ mu na čistine na najlepší jadrový cieľ nepríde. Horár o dušu cváľal a namáhal sa vystúpiť krovím a lesom na vršinu. A keď zbojníkovi pod oko prišiel na čistine, ktorú vykerovať nemohol, — horár sa obzrie, uzrel mieriaceho zbojníka naň, — ako trupel zastal. Zbojník mieril a horár v strachu smrti o zem prikovaný stál. To nejaký čas trvalo,

až naposledy zbojník mu kývne, — aby odišiel a zarynčal za ním:

„Tvoje šťastie, panské hovädo — keď nepostojíš, bol by si guľku okúsil — teraz stúpaj a povedz dedinčanom, že tu bol (meno v rukopise neuvedené).

Tak zbojník na jednu, horár na druhú stranu sa odobrali. (Str. 24)

POVESTI

Obraz obč. života na Zdychave

(Str. 49)

Deti, ženy, parobci a chlapi obhrkli Kubeja, ktorý im bol už dávno prisľúbil povest o Štefkovi udržanú obsírnejšie rozprávať. Hneďtedy ako dovečerali a tento žinčicu, iný mlieka, tentam kašu požíval; bližšie sa to všetko ku Kubejovi zhrklo. Tento nakoniec takto začal rozprávať:

„Čo ja Vám o Štefkovi povedať mám, je málo. Pre jeho starobylosť všetky bližšie údaje sa potratili a aj to, čo ľud o ňom báji, je poprekrucované. Čujte teda jeho opravdivý príbeh.

Kedy bolo, to nikto nepamätá, ale že sa to pred mnohými storočiami prihodilo, pravda je spravdivá Prvý obyvateľ vo vtedajších pustatinách zvolil si práve toto miesto, kde sa nachádzame a kde boli dosť veľké lúčiny. Tieto vznikli víchrami, ktoré, ako všetci vieme tu veľmi často zúria. Takýto víchor z koreňa vyvrátil mnoho jutier voľakedajších pralesov a keď drevo pohnilo — krásne, pralesmi obklúčené lúčiny sa tu rozprestierali. Po očistení lúčiny si vystaval kolibu, ktorá sa neskôr v stodolu premenila, kde držal ovce a psi, potýkajúc sa neustále s dravou zverou. Čo sa tu o šarkáňoch, ježibabách, vlkolakoch a hadoch nesmiernej veľkosti báji, to nechajme byť povestami: nám ide len o túto vec. Tento muž, čiže prvý obyvateľ bol Štefko, oblečený v medvediu kožu a v krpce. Jeho zbroj záležala z bronzového noža a piky. K jeho nástrojom patrila divotvorne sformovaná sekera. Jeho vlasy mu plecيا zakrývali a brada spojená s fúzami celé prsia mu zastierala. (Str. 49.)

Kto takého divokého muža v pustatinách uzrel, ten užasnul a keď sa niekto poďíval na jeho obrovskú postavu, na jeho široké plecيا, na jeho nohy hrubé ako jedla, na jeho ramená hrubé ako stupka, na jeho ozrutnú silu, ktorou len tak buky od koreňa vyvaľoval, ten sa, vravím vám musel vydesiť a pokoriť pred ním ako pred neobyčajným tvorom. Nejedného medveďa v zápasoch polámal, nejedného vlka za uši chytil a boh vie, čo všetko ako syn prírody vystrájal.

Mal jedného syna, ktorý sa volal Zdych a bol tiež taký obrovský a udatný.

Jedenkrát sa prihodilo, keď sa aj iní cudzí muži už k nemu pripojili a húšťavy pralesov na široko ďaleko vyortovali, mnohé stodoly postavili, príbytky povystavovali, čím aj vietor väčší prístup získal, že následkom nechýrovanej víchrice a víchora, všetky stodoly a príbytky dolu z diela do doliny boli zmetené, tak že tam ani len brvno neostalo. Nato Zdych, vidiac, že tu sa žiadna obec udržať nemôže, zvolil si pod vrškami ukryté miesto, to samé kde dnešná obec aj teraz stojí a ktorá aj po ňom meno Zdychava obdržala. Tu teda začal Zdych budovať aj svojim potomkom ponechal aspoň menom svojim pamiatku.

Ale Števko sa len na svoje staré miesto vrátil, na svoj milý diel. On tu od malička žil a tu chcel kosti zložiť. Všetky tieto údolia: Uhlársku, Hlbokú, Mackovu, Ráztoky, až hýn po Srňja a Krivý potok a všetky hole od Kypovej až po Kohút, každodenne prešiel, najčastejšie poľovaním sa zaoberajúc. Tu vraždil vlkov, srny, ostrovidov, veprov, medveďov a turov“.

„Čo to ten tur?“ Spytuje sa voľakto. (Str. 50)
„Toho ani môj praded nepamätal, ani pradedov praded — to už muselo byť dávno keď vyhynuli. On sa — ako som za chlapectva ešte od 105 ročného môjho starého otca počul, podobal podľa povesti veľkému bujakovi, ale celkom divému a s kratšími rohmi a hrubšou šijou. Takýto tur, že vraj všetko živé čo mu pod oči prišli zavraždil nemilosrdne. Tak sa často aj Števko s turmi potýkal a niekedy veľké bitky podstúpil. Kdekoľvek tušil nebezpečenstvo pre Zdychavčanov, nevidane sa zjavil a tak zase i zmizol. Obyvatelia Zdychavy ho len v takýchto pádoch zazreli. Do obci nikdy nevstúpil. Tak tedy už za svojho života mnoho dobrého robil, všade pomáhal, hájil svojich potomkov, bránil ich v každom nebezpečenstve, slobom, akoby vyšším duchom bol nadchnutý, žil len pre túto dobročinnosť. Pre toto svoje dobročinenie už za živa bol obdivovaný a akosi za Belboga vyhlásený, ktorý sa všade znenazdania nachádzal a pri každom nebezpečenstve prvý na čele stál. Nakoniec keď dosiahol veľmi veľký vek a celkom ako sneh na holiach ošedivel, od istého času sa nikdy viac vo svojej postave nezjavil. Kde sa jeho telo podelo, to nikto nikdy neprezvedel a už teraz o to menej sa dozvie.“

Ale jeho duševné dozorstvo i teraz nad ním bdie. On Parahúna nedávno od smrti vyslobodil, pri zavraždení potvory (medveďa) on prítomný bol a pri 50 ročnej pamiatke on nám dal znak, že ešte, aj keď nie telesne, ale

duchovne žije a žiť a nás hájiť chce. Pamiatka táto sa od stáročí dodržiava a my sme ju práve tohoto leta slávili a naši potomci ju zase o 50 rokov sláviť nezameškajú. Od toho času, tak ako po synovi Zdychovi Zdychava sa zarazila a pomenovala, tak aj po jeho lúbeznom a milom mieste, po jeho rozsiahlom a takmer rovnom dieli, kde on až do konca svojho života najradšej zotrval, aj podnes sa onen diel Števkov dielik nazýva“. (Viď o tom ďalej Poverečné predstavy). (Str. 51)

Všetky hrady a kláštory

Muránsky hrad... (pozri štúdia — povest o ovčiarovi Bebekovi). Iná povest spočíva v tom, že by Manga kňahna na tisovskej Hradovej prebývajúc sa bola zošvagvila s pánom sídliacim na Muráni.

Hradová (Tisovská hradová). Dľa dávnej povesti v Tisovci kolujúcej, mestečko samotné vzniklo až potom, keď vraj poslední obrovia na hrade vymreli. Iná povest je pôvabnejšia: Kedysi tu sídlila kňahna Manda a prišla do pokrvstva s pánom Muránskym. (pozn. V. U.: v prvom prípade Reuss píše Manga s g. v druhom s d.). Ďalšia povest. Kňahna Manda, keď nepriatelia obliehali Hradovú, aby sa oslobodila, poručila svojej pariipe pribiť naopak podkovy a tak zachránila svoj život.

Drienok — patrí k Radkovej. Povesti kolujú, že bol kláštorom, iná a naprosto smiešna povest sa vzťahuje na cisára Jozefa II. keď sa tu budovalo, že vraj zabával celé tri dni robotníkov, začo bol potom pokutovaný 12 prúti.

Múrik a Straňa (medzi Prihradzanmi a Jelš. Tepliou). O Strane sa vraví, že bola strážnym miestom, Jelšavci ju volajú Ostrý vrch.

Povest o nich zachovaná v Jelš. Teplici: Na Múriku býval pán statočný a mal tiež statočného syna. Poddaní ho mali radi. Jeho zahrady siahali až po riek. Naproti na Ostrom vrchu prebývala pani Straň, bezbožná. Táto mala poriadnu dcéru. Aj jej záhrada siahala až po riek. Títo mladí ľudia sa v záhrade Straninej spoznali, čo keď Straňa zbadala, na oko láske privolila, pritom ale večnú pomstu v sebe dusila. Straňa mala obra a jeho pričinením k nastávajúcemu sňatku vraj, stavala most remeňový, o Múrik prilepila, aby vraj mladoženichovia bez ťažkostí mohli prechádzať z hradu na hrad. Pred samou svadbou ona s obrom kopaním držadlá mosta oslabila, aby keď cezeň pôjdu, padli do priepasti. Na to na druhý deň nastala búrka a hrom udrel do nich do oboch a skazu

vzali. Jama táto sa aj podnes ukazuje a aj dnes ona pod skalou stená, keď je búrka.

Brádnanské hradište. Zaujímavá vec bude pôvod Brádného naznačiť, o čom koluje ešte aj dnes bájka. Že by sa ono bolo Bratnuo volalo, po troch bratoch. Všetci že vraj boli baníci. Jeden sa usadil na pustatine, dnes Staré Bradnuo zvané, druhý si zvolil púste miesto, kde aj teraz osada leží, tretí sa osadil v Zdychavskom údolí. V najstaršom z nich si „Hutmana“ ctili. Tento zase s iným, „Čechom“ zvaným, jedno bydlisko si zvolili. Následkom toho až podnes sa obyvatelia delia na Husmanov a Čechov a nazývajúce (adpelatíva) mená si dávajú. Pamätne ďalej sú dve miesta: Poljakova dolina a Nemčina, a to veľkou bitkou, ktorá bola medzi obyvateľmi a Poliakmi i Nemcami vybojovaná, ako o tom dodnes poveseľ svedčí.

Grulya vár. Leží na pahorku kolmého a vápenného vrchu Céger zvaného, poniže Jolécsi, blízko Buzetína a Krásnej Hôrky. Až dodnes mu vravia „Kaštjel“. Ešte roku 1845 tu býval Ondrej Cásár (Császár), ktorého rodu to náležalo. O ňom sa *teraz* mnoho bájí, že bol vraj veľkým advokátom svojho veku, ktorému sa nikto nemesel proti postaviť, že vraj pri knihe otvorenej stále sa 24 čertov ukazovalo a že keď túto knihu našiel nejaký študent a otvoril ju, musel im prideliť prácu, následkom čoho že tamojší hnoj rozmetali, lebo že by ho vraj boli roztrhali.

POVEREČNÉ PREDSTAVY Obraz obč. života na Zdychave

„Jaj, buď bohu a Števkovi chvála, inak ma zmárni“ (t. j. vlčica) povedal zajachtaný cigáň. „Už pod Turňami ma prenasledovala — potom medzi ňú a mňa vstúpil Števko a ju zaslepil. Už som si myslel, že ich odhodiť musím (t. j. vlčatá), ale sú predsa tu!“
(Str. 34)

„Tak pri ozrutnej vatre — obloženej rôznym mäsom, čo sa pieklo, varilo škvarilo sedeli. Čím hlbšie sa noc chýlila, tým viac mužov a žien sa na výšinu zohnalo. Vtom sa náramný a neslýchaný durk strhne, tak akoby zo 100 diel bolo razom vystrelené bývalo. Tento ešte nejaký čas trval, až naposledy len storonásobné, hromom podobné ohlasy prebiehali dolinami a údolím. Všetko... poskákalo hore, lebo sa aj sám dielik zatriasol. Pečienky ostali stáť, len v kotle blblotalo... Hoj! bysfu svete; čo to“ vyskočí Kučera a krížom sa prežená; — „kde to, chlapi?“

Každý len načúval, čo sa ďalej stane — potom ale, keď k sebe prišli, počali rozum-

kovať, že čo sa stalo a kde čo sa neobyčajne prihodilo. Jeden vrazil, že v Ráztokách, iný v Malých, tretí v Hlbojek, štvrtý v dedine atď.

Nato vstupuje Kubej Maco medzi nich, s tvárou akoby ožiarenou a naložil pokojne, aby sa okolo jedla obracali, lebo že je to vraj pamätný 50 ročný sviatok a svätenie ako má byť. Na tieto slová všetko zadunelo a keď niektorí počali znovu o príhode roko-
vať, okríknul ich Kubej:

„Mlčte potvory, aby sa nám nenahneval!“
Tak utíchlo razom všetko. Skoro nato, keď sa už všetko uvarilo a upieklo a zástup svoje miesta zaujal, počal Kubej s plnou sklenicou taktó vykladať:

„Na spasenie nášho obráncu a na pamiatku svätenia 50. roku dnes — na slávu nášho Števka pijem!“

Mnohí oči vytreštili, ale každý cítil význam týchto slov a na to tým väčšie teraz jasanie a rozhovor povstal. Tak sa dlho jedlo a pilo.

„Ďakujeme vospolok všetci nášmu obráncovi Števkovi, že nám dopúšťa jeho pamiatku svätiti na tomto mieste, kde on pred mnohými storočiami prebýval; že nám dovolí sa tu zísť daným znakom; že nám dopustil si hovädziny, barančiny a srňaciny si zajesť, ovce podotíť, syra a žincicu si narobiť, že nám dopúšťa v jeho chotári bývať — ďakujeme mu zato srdečne vospolok“.

Tak prehovoril Kubej a všetci nábožne počúvali.

Medzitým sa mnoho začalo o Števkovi vykladať, jeden tak, druhý inak rozumkoval. Na to však prevezme slovo Kučerák a pýta sa Kubeja:

„Ale Maco, či to tým znakom hlásal svoju vôľu?“

„No tým“, odpovie Maco. „Práve keď som sa v doline Zdychavskej hore k dieliku namáhal, zrachotala mi pod nohami ozrutná skala. Ona do 1000 centov váží. Jeden menší kúsok prebehol za cestu ku Zdychavke (k rieke); iný naproti a väčší zostal pod brehom blízko cesty ako štvoruhlatý balvan stáť. Ten rachot a dym v blízkosti vidieť — bolo niečo strašlivého a 50 hromov dovedna nebolo by tak šumelo. Ja potom, ako som k sebe prišiel, vidiac príchod na ceste — bolo mi znakom, že to vôľa je Števková znakom daná, aby sa svätila sviatosť. Prejdúc cestou, som sa mu v srdci poklonil.“ (O tomto viď ďalej stať — povesti). (Str. 8)

(Po poľovačke na medveďa rozoberajú, čo všetko ich pred ním zachránilo.)

„Ale bratičku, aj to všetko ešte nie je vyčerpané“...

„Tedy čo ešte myslíš, brachu?“

„Čo myslím, čo myslím, čože by som myslel,

nuž myslím to, že bez pomoci nás všetkých obletujúceho a brániaceho ducha, my všetci by sme boli na zmar prišli.

„Ej prisám Bohu, to pravda je, bez Števkovej pomoci by sme my tam boli zle do zeme boli zahryzávali.

„No tak! nech nám ten nepríde na pomoc, veta po nás!

Koniec, všetkým nám koniec! ale akže by sa to inakšie dalo aj vysvetliť... bez Števkovej pomoci“. (Str. 42)

„Ďuro, nevyžeň viac dojky na slatinu, lebo bude po gazdovstve – už od včera tretia ovca zahynula“... „Ej Bohu prisahám, tam nebolo ani červenice, ani slatiny – to je celkom čistá, zdravá paša, ale túto hľa ako bubon nafúkanú slnečnica opálila, veď sa párkrát zvrtila a vykoprčla sa“... Ej gazda, však ste videli, že samými metelicami bola prebraná“. (Str. 7)

Pozostatky pohanského náboženstva

V reči:

Opis mestečka V. Revúca, I

Paromova strela, o ktorej si myslia, že ju Parom z kuši striela a síce ohnivými strelami. Zhusta počuť aj dnes: Boh daj Parom zabil! Slnečnica, o ktorej sa hovorí, „Slnečnica ma opálila“, o ktorej ľud bájí, že ako biela panna, na samé poludnie, keď najviac slnko opeká chodí a koho na poli spať najde, v uchu alebo v hrdle ho upichne. Od takéhoto upichnutia sa úd zapáli.

Zmok – veľmi často sa užíva a predstavuje ducha v podobe zmoklého kuraťa, ktoré kochom poklady vláči. Odtiaľ pochádza „mokrý ako zmok“, alebo „zmok mu peniaze vláči“ – na bohatého.

Strigy – v podobe starých žien, o ktorých ľud bájí, že sa na Lúciu v noci vidieť dajú. Striga – čiže planá stará žena.

Tátoš – hovorí sa na dobrého koňa „to tátoš“, alebo „letí ako tátoš“. Predstavuje sa ako ohnivý kôň s krídlami.

Mátoha – nočný zlý duch, ktorý máce. Od mátohy sa každý poverčivý bojí.

Sárkán – v podobe hada s krídlami.

Bobák – tím sa deti strašia, keď spať nechcú, alebo sa zle správajú. (Ludovít Reuss v práci Bájieslovie drievnych Slovákov, LAMS sg. M 88 B2, str. 171 v stati Domové duchy určuje Bobáka bližšie: Zlý duch, hľadá a odnáša deti, postavy hroznej, zubami širokými, očami vydutými a veľkou hlavou. Inak i Bubák, Bobo. Týmto matky deti strašievajú „Neplač, neplač moje dieťa, príde Bobo a vezme ňa. Bobo, Bobo, poď sem!“).

Vlkolak – u nás Vrkolák, človek v podobe

vlka, o ktorom sa na Revúčke mnoho báji. (Vlkolak – zlý človek vo vlka premenený, ktorý iným škodí chcel. Na Zdychave Homolovcov otec rozprával, že jeden zo sedliakov zazrel, ako vlk stádo dusil a preto naň strelil a ranil ho. Vlk zmizol. Sedliak sa vrátil do dediny a našiel sedliaka vyhláseného za vlkolaka v posteli raneného ležať – tamže, str. 83).

Nočné svetlá, čiže Svetlonosi, o ktorých sa hovorí, že sú bieli duchovia, nad pokladmi strážia a na zem vychádzajú atď. (Str. 14)

V obyčajoch:

Začítať, čariť, zvlášť pri nemociach, ale aj pri hoväde – Tak z husta vídavame na dverách stajne biely kríž.

Olovo prelievať, zvlášť na Martina. Tam vo figurách človek vidí svoje šťastie a nešťastie. Vyvolávanie jara. Pozri Slov. povesti.

Premjen. (Opis pozri liečenie, v tejto súvislosti ho nepopisuje).

Stavanie májov na deň prvého mája. Každý frajer frajerke postaví „májovku“.

Oblievačky na Veľkú noc, inak Kúpačka.

Hady kamene dujú sa vraví; (k tomu Ludovít Reuss v Bájiesloví, cit. str. 129, Vodné bytosti: „Hady zvykli spolu sa zísť vo veľkom počte a „dujú kameň“ zázračnej moci. Kto ho pri sebe nosí, jed mu neuškodí, zlú nemoc zastaví, zimnicu, hlavy bolenia a horúčku vyľieči, pri pôrode pomáha, zatemnené oči ním potrené uzdravuje, na strom zavesený ovocie mu udržuje, pod strom položený zapričiňuje opadávanie ovociny. Kamenčok tento je viac okrúhly, podlhovastý, tmavožltý a zdá sa, ako keby sa v ňom kamenčok pohyboval“. O tom z tohto obdobia viď tiež B. Němcová, Kraje a lesy ve Zvolensku, In: B. Němcová, Národopisné a cestopisné obrazy ze Slovenska, Praha 1955, str. 237).

Zlé oči máš, t. j. „začariť niekoho“, odtiaľ: „z očí mu prišlo“ t. j. ochorel.

Čemer – t. j. nemocný byť na čemer. Predstavuje planý žalúdok a hľuzy po tele (infarctur vas. lymphat.). (Str. 15)

Kár – hostina a pod.

LIEČENIE

Opis mestečka V. Revúca, I

Aké je pomenovanie chorôb, ich liečenie a s tým poverčivosť spojená.

– Premien. Slovo premjen u obyvateľov, okrem poňatia istej choroby má aj akýsi mystický ráz. Pri vyrieknutí tohoto slova sa mnohí zdesia. Rozumie sa tým dieťa chudorľavé, vyschlé, s veľkým a tvrdým bruchom a rukami tenkými, vyschlými. Po-

- tom behačka nasleduje a pri všetkej chuti k jedeniu stále len chradne, nestrovené von z neho vychádza, až nakoniec vodnatieľkou a smrťou končí. Myslia tým ale aj dieťa bez veľkého brucha, ktoré bez známej príčiny chradne.
- Aké sú jednotlivé názory o tejto chorobe? „Neprehrešil by šlovek, švaby takja dite hned o zem šmaril, lebo ani bohu ani ludom nemvaže byt milja! Nech p. boh každý dom od takyho uchová, lebo pri šickom že žere, nemaže sa nasitiť a vše je chudšja. Iné výrazy: Na papluchu stará, urosená tvár“, „starý mladúch“, „belavje žily, prezračná kvaža, švaby cez nú šítat mohól“, „brucho šva buben, ruky a nohy len kost“, „starja krkvy na mladúchu“, „šlovecá opi-ca“.
- Pozrime sa na liečenie tejto podivuhodnej nemoci u pospolitého ľudu, ktorý je ako pamätný, tak aj poverčivý. „Poza 9 tokou popod 9 prahou, z 9 smetísk sa to, čo sa môže nazbierať, nazbiera: byliny, lajná, zem, atd. Potom z troch brodov sa voda vezme, aby sa kúpeľ pristrojila, do ktorej sa čistec (stachys recta L.) málo rozchodníku (Veronica Chamaedris L.) kus lebedy (Orig. vulgare) a naposledy hlavná rastlina vševdec (Eupatorium cama...) spolu zmiešajú a do kúpeľa dajú. Do takto pripraveného kúpeľa sa premjen do obedu trikrát šturí ale tak, že v utorok len chlapec a dievča vo štvrtok.
- Prečo ale chlapca v utorok a dievča vo štvrtok? Odpoveď: „To starí ľudé tak robili a i my tak robíme.“
- Keď sa premjen vypotí hned po namočení do kúpeľa, bude mu lepšie, ožije a žif bude, keď sa nespotí, veta po ňom. Okrem tohoto podivuhodného liečenia sa ešte hrachovinie (vňaf hrachu) a ovsená slama — z nich vývar v kúpeli užívajú. Nakoniec aj konská hlava uvarená sa dobrým užitkom užíva.

- Povedzte mi, ako deti upadnú do tejto nemoci! „Hm, z očí mu príde.“
- Ako mám tomu rozumieť? „Odpitujem, to z oší zkape, vše plakac bude, nikdy sa mu ústa nezavrú a naveky skuhre.“
- Ale sa bližšie vyjadrite! „Ta tak je to. Tu napr. u susedov sa nachádza ináč poctivá osoba ktorá sa — aj ale že ma nech neprezradzá —, to by zle bolo.
- Nebojte sa, ozaj že vás... „Ta dobre, ona sa X volá, veď ju vedá, to je taká osoba, šva plania oší má. Prišla ona bula ráz k mojej susedy N, — a hla, celú jednú i pól noc je decko vrískalo, krišelo a plakalo. — Pre pána boha, šva že mu? Jej, suseda tu bola X, z oší zakapalo. Netreba mu vác, kot tá tu bula, vera mu z oší prišlo!“ Takéto dieťa bolo čitscom a bezvratom uvareným poumývané a cez starú meľu... (Údaj nie je ukončený). (Str. 217—220)
- (Cirkevný dejepis, § 2 — viera v modly): „Premjen velice deti kazí. Vôbec u nás, ale aj inde, deti, ktorým nohy, ruky zaschly a brucho veliké narástlo (tabes mesarica) premjenom volali. V Honte sa v tom prípade ženy zhrkli, decko do hrnca strčili, pri ohni opaľovali, aby vraj mraučalo, aby čert z neho vyšiel“. (I, str. 83)
- (Opis ďalších chorôb: hostec, impotencia, mádra, tráška, koňská zimnica, žltáčka, srdečná kolika, červienka, somársky kašeľ, besnota, povinutie, porážka, kolika, súchoť, vodnatieľka, krče žalúdočné, kot zuby teško idú, bledá nemoc, žaby pod jazykom, osýpky, francuchy, bolenie hlavy, honiaca nemoc, zapálenie hrdla, zapálené oči, zábre, úsad, vržlina, pôrod, gudy, knähinka, gogol, prsten, srab, fraz, barevná tvár, zlá nemoc — fras na srdcu, vlasy — vlasová rana, — pozri štúdiu URBANCOVÁ, V.: Vlastivedné a národopisné dielo Gustáva Reussa. Gemer, Národopisné štúdie, 2, 1976.

Резюме

Рукописное наследие доктора Густава Реусса (1818—1861), известного словацкого ботаника и врача, представляет собой открытие для истории словацкой этнографии. В рукописях, ориентированных на историю, археологию, и в обширной (более 500 стр.) монографии по краеведению городка, где он работал врачом, (*Opis mestečka V. Revúca zvaného — 1852—1854*) мы находим этнографический материал, который в своей совокупности представляет собой синтез взглядов и интересов романтического народно-просветительного периода, в котором он жил, и одновременно образует соединительное звено между более старыми, с более широкой тематической концепцией краеведческими работами, относящимися к началу 19 века. С точки зрения этнографии заслуживает исключительного внимания его монография села Муранска-Здыхава, относящаяся к 1855—1856 (*Obraz občanského života na Zdychave z roku 1855—1856*), которая исключительно и целена-

правленно ориентируется на описание современной жизни его населения, с многочисленными материалами, которые сегодня мы относим к «рассказам из жизни», и целыми пассажами, данными в форме беседы. Важный материал дается также и в монографии городка В.-Реуца, а именно с проблематикой, которой тогда не уделялось достаточного внимания — работа, жилище и лечение. При изучении лечения он действовал по единой схеме вопросов, которые вместе с ответами приведены в текстах.

Автор статьи анализирует влияния романтических взглядов и теорий об этнографической деятельности Г. Реусса, выделяя влияния предшествующих периодов, и отмечает вклад Г. Реусса в дело ориентации сбора этнографических данных в то время и их интерпретации. Во второй части статьи опубликованы отрывки из материалов Г. Реусса, отнесенных к принятым сегодня тематическим единицам.

ETHNOGRAPHISCHEN ARBEITEN VON GUSTAV REUSS

Zusammenfassung

Die Handschriftenhinterlassenschaft von Dr. Gustav Reuss (1818—1861), dem bekannten slowakischen Botaniker und Arzt, ist für die Geschichte der slowakischen Ethnographie eine Entdeckung. In seinen auf die Geschichte und Archäologie konzentrierten Handschriften sowie in der umfangreichen (mehr als 500 Seiten) heimatkundlichen Monographie, die dem Städtchen seiner ärztlichen Praxis gewidmet ist (Beschreibung des Städtchens V. Revúca genannt, 1852—1854), finden wir ethnographisches Material, das in seiner Zusammenfassung eine bedeutungsvolle Synthese von Ansichten und Interessen der romantisch-aufklärerischen Epoche darstellt, in der er lebte, und gleichzeitig ein Verbindungsglied zwischen den älteren, thematisch breiter konzipierten heimatkundlichen Arbeiten vom Anfang des 19. Jahrhunderts bildet. Vom ethnographischen Gesichtspunkt aus ist ausserordentlich beachtungswert seine Monographie über die Gemeinde Muránska Zdychava aus dem Jahre 1855—1856 (Das Bild eines bürgerlichen Lebens aus dem Jahr 1855—1856), die ausgesprochen und zielbewusst auf

die Beschreibung des gegenwärtigen Lebens seiner Bewohner gerichtet ist und viele Materialien, die wir heute als „Erzählen aus dem Leben“ bezeichnen, sowie ganze Passagen in Form von Gesprächen, enthält. Wichtiges Material bringt er auch in der Monographie über das Städtchen V. Revúca und zwar aus einer damals ziemlich vernachlässigten Problematik — aus der Beschäftigung, dem Wohnen und der ärztlichen Behandlung. Bei der Untersuchung der Behandlung ging er nach einem einheitlichen Schema von Fragen vor, die zusammen mit den Antworten in den Texten angeführt sind.

Die Autorin der Studie analysiert die Einflüsse der romantischen Ansichten und Theorien auf die ethnographische Tätigkeit von G. Reuss, sie weist die Einflüsse der vorhergehenden Zeiträume hin und auf Reuss' Beitrag zur damaligen Einstellung, zum Sammeln ethnographischer Angaben und zu ihrer Interpretation hin. Im zweiten Teil der Studie werden Ausschnitte aus G. Reuss' Materialien veröffentlicht, die in heute übliche thematische Komplexe angeordnet sind.

INHALT

STUDIEN

- Elena V á r o š o v á, Die Dimensionen der Kultur. (Die Beziehung zwischen Philosophie und Ethnographie) 201
Viktor K o c h o l, Literatur und Folklore 214
Soňa B u r l a s o v á, Nichtstrophische Gebilde im slowakischen Volksgesang . 226
Peter S a l n e r, Zu einigen Fragen des zeitgenössischen Hochzeitszyklus 244
Ján P o d o l á k, Ursprung und Verbreitung des Schafkäses, sogenannten Brim-senkäses in der Slowakei 261

MATERIALIEN

- Viera U r b a n c o v á, Ethnographische Arbeiten des Gustav Reuss 287

DISKUSSION

- Milan L e š č á k, Der Platz der strukturellen Analyse in der Ethnographie . . . 316
Ján S l á d k o v i č, Das Motiv vom gnoseologischen Aspekt gesehen 320

RUNDSCHAU

CONTENTS

ARTICLES

- Elena V á r o š o v á, Dimensions of Culture. Relation between Philosophy and Ethnography 201
Viktor K o c h o l, Literature and Folklore 214
Soňa B u r l a s o v á, Nonstrophic Formations in the Slovak Folk Singing . . 226
Peter S a l n e r, Some Questions of the Contemporaneous Wedding Cycle 244
Ján P o d o l á k, The Origin and Extending in the Sheep Cheese so called Liptauer Cheese in Slovakia 261

VARIOUS MATERIAL

- Viera U r b a n c o v á, The Ethnographic Work of Gustav Reuss 287

DISCUSSION

- Milan L e š č á k, The Place of the Structural Analysis in Ethnography 316
Ján S l á d k o v i č, The Motive Seen from the Gnoseological Point of View . 320

COMMENTARY

SLOVAČKÁ ETNOGRAFIA

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 25, 1977, № 2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 25, 1977, Nr. 2. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume 25, 1977, No. 2

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné 25, 1977, No. 2. Parait quarte fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 25, 1977, číslo 2 — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr. Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda, CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1977

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.